

FRIHET ! JA!

En **HÅNDBOK** i organisering av workshops om kvinners og barns menneskerettigheter, samt negativ sosial kontroll

UTGIVER: Menneskerettighetsakademiet, i samarbeid med Mødre for fred

STØTTET AV: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI)

MENNESKERETTIGHETS
AKADEMIET
HUMAN RIGHTS ACADEMY

FORORD

Denne håndboken er til deg som vil organisere workshops for å øke respekten for menneskerettighetene og motvirke negativ sosial kontroll. Den er utviklet gjennom et samarbeid mellom den ideelle stiftelsen Menneskerettighetsakademiet (MRA) og Mødre for fred, et nettverk av personer med eritreisk minoritetsbakgrunn. Boken inneholder undervisningsaktiviteter basert på deltakende pedagogikk som inviterer til dialog og refleksjon og som styrker deltakernes egenverd og mestringsfølelse. Opplegget er relevant for mange, men er særlig utformet for kvinner i minoritetsmiljøer.

Frihet er et sentralt ord i håndboken. Frihet er grunnsteinen i demokratiet vårt og en fundamental verdi i menneskers liv. De norske lovene og de internasjonale menneskerettighetene beskytter individers frihet. Selv om de aller fleste i Norge har anledning til å ta egne livsvalg, er det noen som, gjennom trusler, oppsyn og tvang, blir presset til å leve i tråd med familiens eller gruppens normer. Slik «negativ sosial kontroll» finnes innenfor ulike familier og miljøer. Menneskerettighetsakademiet og Mødre for fred, har de siste årene utviklet og gjennomført undervisningsaktiviteter som er egnet til å motvirke negativ sosial kontroll. Det handler om å formidle kunnskap og bevisstgjøre om kvinners og barns rettigheter, sosial kontroll og kulturforståelse. Vi er glade for at aktivitetene nå er bearbeidet og samlet slik at andre også kan bruke dem.

*– Where, after all, do universal human rights begin?
In small places, close to home – so close and so small
that they cannot be seen on any maps of the world.*

ELEANOR ROOSEVELT

Håndboken er ført i pennen av Lillian Hjorth, daglig leder i Menneskerettighetsakademiet, i nært samarbeid med Elsa Yohannes Samuel fra Mødre for fred. Det er mange som har lest og kommentert utkast og som fortjener en takk. Tusen takk til Atnaf Berhanu Kebreab, familierapeut og foreldreveileder¹; Safia Abdi Haase, sykepleier og anerkjent forkjemper mot kjønnslemlestelse; Hilde Workenesh Heimdal, aktivist i Mødre for fred, og Gunn Bjørnsen, førsteamanuensis og studieleder ved lærerutdanningen ved Universitetet i Agder, samt styreleder i Menneskerettighetsakademiet. Tusen takk også til Simen Stormyr, jurist og frivillig i akademiet, for hjelp med menneskerettighetene og norske lover. Vi vil benytte anledningen til å takke Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) for støtte til å utvikle materialet.

Vi håper at håndboken vil resultere i undervisning som sprer innsikt og engasjement, slik at enkeltmennesker finner styrke til å ta egne valg.

OSLO, DESEMBER 2020

Lillian Hjorth og ***Elsa Yohannes Samuel***

Håndboken, inkludert tema-artikler, powerpointpresentasjoner (PPP) og annet undervisningsmaterieell, kan lastes ned på www.menneskerettighetsakademiet.no/frihet-ja

.....

Menneskerettighetsakademiets kjernevirksomhet er opplæring og utvikling av undervisningsressurser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og nærliggende emner. Vår særlige ekspertise er aktive deltakende metoder. Målgrupper er lærere og studenter, flyktninger og asylsøkere, minoritetsmiljøer, frivillige organisasjoner, aktivister og folk flest. Stiftelsen driver en rekke prosjekter i Norge og utlandet.

COPYRIGHT © MENNESKERETTIGHETSAKADEMIET

¹ International Child Care Programme.

	● Til kursleder: Hvordan undervise?	5
	● Bli-kjent øvelser og energiladere	8
	FRIHET	11
	AKTIVITET: Frihet, JA!	
	AKTIVITET: Hvilken frihet er viktigst?	
	● Artikkel om frihet	
	NEGATIV SOSIAL KONTROLL	22
	AKTIVITET: Å ta vare på hverandre eller kontrollere?	
	● Artikkel om negativ sosial kontroll	
	KULTURER I ENDRING	35
	AKTIVITET: Kulturer i endring	
	● Artikkel om kultur	
	KJØNNSLEMLESTELSE	41
	AKTIVITET: Hvorfor gjorde du det mamma?	
	● Artikkel om kjønnslemlestelse	
	KVINNERS RETTIGHETER	47
	AKTIVITET: Tidslinje om milepæler i kvinnehistorien	
	AKTIVITET: Kvinnelige forbilder	
	● Artikkel om kvinners rettigheter	
	BARNES RETTIGHETER	56
	AKTIVITET: I hvilken grad skal barn bestemme?	
	AKTIVITET: Tegn deg selv som barn	
	AKTIVITET: La oss analysere situasjonen for barns rettigheter	
	● Artikkel om barns rettigheter	
	AKTIVITET: Dialogøvelsen	66
	● Evaluering	68
	● Program	69
	● Litteraturliste	71
	● Om partnerne	72

TIL KURSLEDER

Hvordan undervise?

Pedagogisk tilnærming

Denne håndboken er fundamentert i et menneskerettslig perspektiv der menneskeverd, ikke-diskriminering og frihet er sentrale verdier. Det legges til grunn at deltakerne er likeverdige og at individuelle forskjeller og behov skal aksepteres og verdsettes. Som kursleder bør du derfor innta rollen som veileder og være «den fremste» blant likekvinner.

Når målet er bevisstgjøring, er deltakende pedagogikk egnet. Gruppearbeid, øvelser, rollespill, samtaler, diskusjoner og andre aktiviteter, legger vekt på kommunikasjon og samarbeid, og mindre på ensidig formidling. Læringen foregår i fellesskap, der den enkeltes erfaring settes pris på og brukes. Deltakeren er en person-i-aktivitet og person-i-situasjon, og kunnskap, verdier, holdninger og ansvar skapes gjennom dialog og samhandling. Fellesskapet gjør at deltakerne føler seg sett og verdsatt. For å etablere en trygg atmosfære er det viktig at du som kursleder opptre vennlig, viser respekt og lytter. Lykkes du i å skape et trygt rom, vil belønningen bli stor. Da vil deltakerne dele erfaringer og tørre å stille de ømtålige, utfordrende og viktige spørsmålene.

Hvordan bruke håndboken?

Til sammen inneholder håndboken 11 undervisningsaktiviteter og 6 tilhørende tema-artikler. Tema-artiklene fungerer som selvstendige informasjonsbrosjyrer som skal deles ut og brukes på workshopen. Deltakerne skal få med seg brosjyrene hjem. En workshop kan settes sammen på ulike måter og det er opp til deg å velge ut aktivitetene som passer for din gruppe. Stol på deg selv og kunnskapen du har om deltakerne.

- Først i håndboken beskrives presentasjonsøvelser og energiladere.
- Deretter presenteres de ulike undervisningsoppleggene med tilhørende tema-artikler. Her er gruppearbeid, øvelser, refleksjoner, samtaler, diskusjoner, film og andre metoder. For hver aktivitet beskrives læringsmål, hva som trengs av utstyr og forberedelser, samt hvordan aktiviteten skal gjennomføres trinn for trinn. Som kursleder skal du introdusere, lede prosessene, og oppsummere. Noen ganger kreves et kort foredrag. Les temaartiklene nøye slik at du blir trygg på det faglige. Bruk gjerne powerpointpresentasjonene (PPP) som hører til, men jobb med dem og «gjør dem til dine». Utforsk også filmene, artiklene, rapportene og nettsidene som fortløpende nevnes. Under mange aktiviteter lister vi opp spørsmål til refleksjon. Dette er veiledende råd. Noen ganger passer det å stille spørsmålene, andre ganger ikke. Lytt til din egen magefølelse.
- Til slutt beskrives hvordan evalueringer kan gjennomføres, samt programmer for workshops om henholdsvis kvinners rettigheter og sosial kontroll, og barns rettigheter.

Ikke vær redd for diskusjon og «temperatur» i undervisningsrommet. Dette viser bare at den deltakende pedagogikken fungerer. Ulike holdninger og ståsteder bør anerkjennes og utforskes. Ofte er det nettopp de vanskelige spørsmålene man lærer mest av. Når motstand og uenighet synliggjøres, nærmer man seg kjernen av problemet og startpunktet for bevegelse, utvikling og vekst. Etter hvert som du får erfaring som kursleder vil du bli tryggere på hva som fungerer. En god regel er å videreutvikle det som har virket godt, og prøve ut nye aktiviteter etter hvert. Som med de fleste ting, er det også slik med å holde kurs, at øvelse gjør mester. Ta med de gode opplevelsene og lær av det som har vært utfordrende.

Har du spørsmål eller ønsker mer informasjon, ta kontakt med oss i Menneskerettighetsakademiet. Vi vil også gjerne ha tilbakemeldinger på bruken av håndboken.

Lykke til!

Vanskelige spørsmål?

Som kursleder bør du forhånd tenke på utfordrende spørsmål som kan komme. Selv om synspunkter kan være kontroversielle, bør du vise interesse, høre godt etter og ha et nøytralt kroppsspråk. Berøm gjerne personen for å si det hun mener. Et tips er å invitere andre inn i samtalen. Har de spørsmål eller kommentarer? Om det formidles meninger som kan være diskriminerende, brudd på menneskerettighetene, eller nedvurdering av menneskeverdet, er det viktig at du som kursleder forklarer hvorfor dette er problematisk eller uakseptabelt. Bruk gjerne tipsene nedenfor.

- Fortell om hva norsk lov og menneskerettighetene sier
- Presenter faktabasert informasjon, inkludert historier som kan fremme empati
- Formidle synspunkter fra positive rollemodeller
- Vis til at utvikling ofte innebærer brudd med det bestående. Det er derfor naturlig at mennesker kan føle motstand mot nye holdninger og verdier hvis de bryter med det de har lært tidligere i livet. Utvikling tar tid.

Rommet

- Som utgangspunkt bør gruppen sitte i en hesteko uten bord. Da blir kontakten mellom deltakerne nærere. Bord bør brukes til gruppearbeid.

Om utvalg av aktiviteter

- Varier metodene. Det gjør opplæringen mer spennende og interessant
- Bruk energiladere jevnlig

Gruppearbeid

- Vær tydelig. Gi klare meldinger om det som skal gjøres
- Klargjør tiden gruppen har til rådighet
- Følg opp gruppene under arbeidet. Trengs klargjøring? Har de forstått oppgaven?
- Beregne nok tid til presentasjon, rapportering og evaluering
- Prøv å få alle i gruppen til å delta

Foredrag, innledninger og oppsummeringer

- Forbered deg godt på temaet
- Fokuser. For mange poenger kan ødelegge
- Bruk gjerne egne erfaringer
- Stikkord-manus kan brukes
- Bruk et språk som er tilpasset gruppen. Ha øyekontakt og bruk kroppen
- Tekniske hjelpemidler er bra, men ikke «overbruk» dem
- Et foredrag som varer mer enn en halv time, kan deles i to og brytes opp med energiladere
- Husk å dele ut tema-artiklene

Plenum

- Oppfordre til refleksjonskjeder og resonnementer, prøv å unngå ja- og nei-svar. Spør gjerne: Hvorfor mener du det? Kan du forklare nærmere?
- Ikke vær redd for stillhet
- Oppfordre til aktiv deltakelse. Henvend deg direkte til dem som ikke snakker så mye, men ikke mas. Ikke alle liker oppmerksomhet.
- Gi alltid en oppsummering

Eksterne eksperter

- Inviter gjerne fagfolk til å holde foredrag om for eksempel kjønnslemlestelse eller barneoppdragelse³.

² Punktene her tar utgangspunkt i listen som finnes i: Djuliman, E og Hjorth, L.: *Bygg broer, ikke murer – 97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering*, Oslo, Humanist forlag 2007

³ Menneskerettighetsakademiet gir gjerne tips. Ta kontakt.

INNLEDENDE

Bli-kjent øvelser

På en workshop bør alle deltakerne få anledning til å presentere seg. Hvis de skal være sammen en halv dag eller mer kan det være lurt å investere litt mer tid i presentasjonen. En god start «varmer opp» og gjør gruppen klar til aktiv deltakelse.

Stå på linje og si navn

Gjør plass til at alle kan stå på en linje gjennom rommet. Pek hvor linjen går fra den ene siden til den andre. Deltakerne skal nå plassere seg riktig i forhold til hverandre. De skal tenke seg at linjen er et alfabet der bokstaven «A» er i den ene enden og «Å» i den andre (bokstavene M, N, O, P er på midten et sted), og plassere seg på linjen etter fornavn i alfabetisk rekkefølge. Når alle har funnet sin plass, skal de si navnet sitt høyt. Linjen kan siden bli årstall fra 1900 i den ene enden til 2010 i den andre, og deltakerne kan plassere seg i forhold til alder. Kun fantasien setter grenser for hva linjen kan være og oppgaven som deltakerne kan få⁴.

Presentere hverandre

I denne øvelsen blir deltakerne bedre kjent og alle får sagt litt. De som sitter ved siden av hverandre i hestekoene skal danne par. Hvis det er ujevnt antall, og én blir uten partner, tar kurslederen denne rollen. Parene skal samtale kort om hva de heter, hva de gjør i hverdagen, hobbyer, om de har barn og så videre. (5 minutter). De skal deretter presentere hverandre i plenum. Den i paret som blir presentert, skal reise seg opp, mens den som snakker blir sittende.

Energiladere

Energiladere er korte, ofte fysiske, øvelser, der alle deltar. De brukes som "gode hjelpere" i undervisningen for å bidra til fornyet energi. Enkelte har en dobbel betydning og kan bidra substansielt, mens andre kun får deltakerne til å le og "våkne opp" og kan brukes i stedet for en pause, eller som en mellomaktivitet under øktene. Energiladere bidrar til sosialisering, latter og gjør læringsprosessen variert. **NB: Voksne damer liker også å leke⁵!**

⁴ Hentet fra: Frihetsteatret, Likestillingscenteret KUN og RVTS Sør: Hvem vil du være? En dialogbasert veileder (2019).

⁵ Energiladere Vinden blåser, 1 minutt og Klapp på skulder er bearbejdede versjoner fra: Djuliman, E og Hjorth, L:

Bygg broer, ikke murer - 97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering, Oslo, Humanist forlag 2007

Vinden blåser

Alle sitter på stoler i en ring, med unntak av én deltaker som står i midten. Når hun sier (for eksempel) «Vinden blåser på alle de med joggesko», skal alle de som har joggesko reise seg fra stolen og finne en annen stol å sitte på. Når alle har satt seg, står én igjen i midten uten stol. Nå er det hennes tur til å rope «Vinden blåser på alle som har ... (eksempelvis briller, er kvinner, liker ferie, har skjørt på seg, er over 30 år, har øredobber, har vært i Nord-Norge etc.). Slik fortsetter leken.

1 minutt

Alle vet at et minutt er 60 sekunder.

Men hvor lenge er det egentlig når man ikke kan se på klokken?

- Lederen ber deltakerne reise seg og stå foran stolene sine. Hun gir disse instruksene:
 - Når øvelsen starter, når jeg sier klar ferdig gå! skal alle lukke øynene. Dere skal så telle inni dere helt til de tror det har gått 1 minutt/60 sekunder. Det er ikke lov til å se på klokken eller mobiltelefonene. Når dere tror det har gått ett minutt, skal dere sette dere. Da kan dere åpne øynene. Det er viktig å være stille under øvelsen.
- Deltakerne pleier å synes at øvelsen er morsom og lure på hvem som vant. Lederen må derfor følge med og legge merke til den som satte seg ned nærmest 1 minutt. Legg også merke til den første og siste. De illustrerer (ofte den store!) forskjellen i forståelsen av et minutt.
- Når alle har satt seg, forteller kurslederen hvem det var som satte seg ned nærmest 1 minutt, og forskjellen i tid på den første og siste. Til slutt spør hun om hva man kan lære av øvelsen?
- **Konklusjon:** Selv en så enkel sak som å tenke seg til ett minutt, opplever folk forskjellig. Sånn er det med de fleste ting her i livet. Alle erfarer verden på litt ulike måter. Vi bør derfor ha forståelse og respekt for at andre kan oppfatte saker litt annerledes enn oss selv.

Gjør etter meg!

Dette er en enkel lek som fører til latter og som er forskjellig fra gang til gang. Kurslederen sitter på en stol i ringen sammen med deltakerne. Hun sier at de nå skal herme (gjøre det samme) etter henne. Hun kan for eksempel løfte den ene armen i været, hvorpå deltakerne må løfte den ene armen i været. Deretter kan hun løfte begge armene i været, hvorpå deltakerne må gjøre det samme. Hun kan reise seg fra stolen, hoppe opp og ned, trampe med føttene i gulvet, snu seg rundt, neie, bukke, vrikke på rompa, etc. og deltakerne skal gjøre det samme (2-4 minutter).

Klapp på skulder

Alle står i en sirkel med ansiktet vendt innover. Én deltaker står utenfor. Hun skal gå på ut-siden av sirkelen og klappe en av deltakerne på skulderen. Deretter skal hun løpe forsiktig rundt. Den som ble klappet på skulderen, skal gå ut av sirkelen (slik at det blir en ledig plass) og løpe motsatt vei av den andre deltakeren. Det er nå om å gjøre for de to, å være den første som kommer tilbake til den ledige plassen. Når de to møtes halvveis skal de stoppe, hilse og si hva de heter. Først etter de har hilst, kan de fortsette å løpe. Den som kommer først til plassen, smetter inn og sirkelen blir igjen komplett. Den som kommer sist, vil ikke finne noen plass, og må starte leken på nytt.

En ertepose er ikke bare en ertepose

Alle deltakerne sitter eller står i en ring, mens kurslederen presenterer erteposen. Denne erteposen kan være hva som helst! Personen som holder den bestemmer. Posen kan være en valp, en slimet fisk, en rose, en hundebæsj, en varm stein, en brennmanet eller alt mellom himmel og jord. Når man sier hva erteposen er, skal den som holder i den, holde den som det som er sagt. Erteposen – som nå er en slimet ål eller hundebæsj – skal gis til sidemannen som tar den imot som det den er sagt å være. Den som nå får den, bestemmer en ny ting erteposen er, holder den som det, og gir den videre til naboen som tar den imot på samme måte. Slik sendes erteposen rundt i hele sirkelen⁶.

Å dele inn i grupper

Mange aktiviteter i håndboken inkluderer gruppearbeid. En enkel måte å dele inn i grupper på, er å telle deltakerne i forhold til antall grupper i gruppearbeidet. Kursleder starter med å telle deltakerne fra den ene sende av hesteskoen (deltakerne kan også telle seg selv). Er det fem grupper, teller kursleder til fem. Den første deltakeren blir nummer én, den neste blir «to», og så videre helt til de fem første har fått sitt nummer. Deretter fortsetter hun å telle de neste fra én til fem. Når alle har fått tall, skal enerne, toerne og så videre samle seg i grupper. Det positive med denne måten å lage grupper på, er at man blander deltakerne. Ofte er det slik at de som kjenner hverandre fra før, setter seg ved siden av hverandre i hesteskoen. Her brytes mønsteret og nye deltakerne kommer sammen.

⁶ Oslo kommune, Utdanningssetaten, 2012. SkolemeglingOSLO Verktøykasse del 2. Håndbok for skolemeglingslære. Utviklet av Klinj AS for Utdanningssetaten i Oslo *Elever kan selv - verkstedhåndbok i skolemegling*

TEMA **FRIHET**

AKTIVITET

Frihet – JA!

Frihet er et ord som brukes på 17. mai og ved andre store anledninger. Men hva er egentlig frihet? Er frihet viktig for meg i min hverdag?

Mål

- Å reflektere over hva frihet betyr
- Å bli klar over at frihet har å gjøre med muligheter til å ta valg
- Å forstå at frihet er det motsatte av å bli hindret, kontrollert, tvunget eller hersket over
- Å få kunnskap om at menneskerettighetene og norsk lov beskytter individers rett til frihet

Tid: 45 minutter

Hva trengs?

- Gule lapper og en penn til alle
- Et stort flippover-ark som lappene kan klistres på

Gjennomføring

- Deltakerne sitter i hestesko. Oppgaven er å tenke over spørsmålet: Hva betyr frihet for meg? De skal skrive stikkord på lappen. De skal ikke snakke sammen. (2-3 minutter).
- Når alle er ferdige skal de én etter én, gå opp foran gruppen og klistre lappen på det store arket. De skal si hva frihet betyr for dem og deretter gå tilbake.
- Når alle har presentert, skal de danne par med naboen, og prøve å bli enige om en definisjon av frihet (5-7 minutter).
- Parene presenterer sine definisjoner til de andre. Dette kan gjøres mens de sitter.

Refleksjon

- Var det vanskelig å bli enige? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Er frihet en verdi de har et bevisst forhold til? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Forstår vi klarere hva frihet er, hvis vi har erfart hvordan det er å ikke ha den?
- Hva er det motsatte av frihet?
- Er frihet et menneskelig behov?
- Kan man være lykkelig hvis man ikke er fri?
- Er det riktig å kreve respekt for egen frihet, hvis man ikke respekterer andres?

Alle mennesker er født frie og like i verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.

ARTIKKEL 1. VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHETENE (1948)

Dette tar vi med oss videre:

De fleste forbinder frihet med noe positivt og som en fundamentalt viktig verdi. Det er vanskelig å finne én definisjon av begrepet som alle er enige om. Filosof Lars Fredrik Svendsen mener en minimumsdefinisjon kan være: «Frihet er muligheten for mennesker til å velge et slags liv, snarere enn et annet». Frihet er med andre ord nært forbundet med å ha valg: at vi kan velge hva vi vil tenke, si og gjøre, hvem vi vil være sammen med, og hva som skal være retningen i våre liv. I et fritt samfunn, må friheten virke gjensidig. Hvis jeg vil at andre skal respektere min frihet, må jeg respektere andres frihet. Frihet innebærer derfor ansvar. Friheten kan ikke være så vid at den begrenser andres frihet. Individets rett til frihet er vernet i menneskerettighetene og norske lover.

FOTO: ASHLEY BYRD/UNSPLASH

AKTIVITET

Hvilken frihet er viktigst?

Friheten har ulike sider. Hvilken er viktigst?

Mål

- Å utforske ulike sider ved frihet
- Å få kunnskap om at de viktigste sidene ved frihet er beskyttet av menneskerettighetene og norske lover, og at vi har krav på frihet

Tid: 1-2 timer, avhengig av antall deltakere og hvor dypt man går i problematikken

Hva trengs?

- En bunke kort med frihetens ulike sider til hver deltaker (vedlegg s. 17)
- Et ark til hver deltaker som viser ulike sider ved frihet og hvordan de er beskyttet av norske lover og av menneskerettighetene. (vedlegg s. 18)
- Tema-artikkel om frihet til hver deltaker

Forberedelser

Hver deltaker skal ha 12 kort med ulike typer friheter. Kursleder må ha kopiert opp nok antall ark der ulike friheter står skrevet, og klippet ut kortene.

Gjennomføring

- Hver deltaker får utdelt 12 kort der frihetens ulike sider står skrevet. De skal lage en prioritert liste fra 1 til 12 (1 er viktigst) over hvilke friheter de mener er viktigst (5-10 minutter).
- Deltakerne deles inn i grupper på 4-6.
Gruppene skal bli enige om 5 friheter som de mener er viktigst (15-20 minutter).
- Gruppene presenterer i plenum. Deltakerne bør oppfordres til å stille spørsmål slik at frihetens ulike betydninger for individene blir grundig belyst.
- Kursleder skal informere om at frihetens ulike sider er beskyttet av menneskerettighetene og norske lover. Hun skal dele ut og raskt gå gjennom arket som viser dette. Hun skal også dele ut tema-artikkel om frihet.

Refleksjon

- Er de ulike sidene av frihet gjensidig avhengige? Kan de gi eksempler?
- Finnes det gode grunner til at noen bør få begrenset sin frihet? I hvilke situasjoner?
- Kan vi selv – bevisst eller ubevisst – begrense vår egen frihet? Hvordan?
- Kan vi øve oss på å bli fri?
- Bør vi lære opp barna våre til å bli frie mennesker som kan ta egne valg? Hvordan gjør vi det?

Hva tar vi med oss videre?

Frihetsbegrepet rommer mye. For at mennesker skal kunne nyte friheten i et samfunn, bør alle de ulike sidene være på plass. De er viktige på hver sine måter og er gjensidig avhengige. Om bare én fjernes, kan dette oppleves dypt urettferdig og krenkende.

Etter andre verdenskrig ble den globale organisasjonen FN etablert og i 1948 ble Verdenserklæringen om menneskerettighetene vedtatt av FNs generalforsamling. For første gang ble de viktigste sidene av frihet definert som noe alle mennesker har krav på. Etter dette har en rekke internasjonale avtaler om menneskerettigheter, blant annet om kvinner og barns rettigheter, styrket menneskers rett til frihet.

*Friheten er som luften.
Først når en ikke har den,
merker en hva den betyr.*

GIACOMO MATTEOTTI

FAKTA

- Ifølge menneskerettighetene og norske lover er ikke friheten ubegrenset. Personer kan ikke ha så mye frihet at det går på bekostning av andres frihet og rettigheter.
- Noen ganger kan det være gode grunner til å innskrenke friheten for personer eller grupper. For eksempel er det fornuftig at barn har mindre frihet enn voksne og ikke kan stemme ved valg. For å beskytte samfunnet, bør også forbrytere fengsles.

Illustrasjonsfoto: Dyrskue 22. september 1903.

FOTO: ANDERS BEER WILSE

Mange kvinner har opp gjennom historien ikke vært frie til å foreta egne valg. Nedenfor er en gammel historie fra Norge. Bruk gjerne historien i undervisningen.

SLEKTSSAGN FRA SOGN

Jenta som ikke ville gifte seg⁷

Jenta fra Sogn var 25 da en enkemann med seks barn fridde til henne. Jenta svarte nei. Hun var glad i en annen mann. Denne mannen hadde ikke gård. Men det hadde enkemannen.

Faren til jenta hørte at enkemannen hadde fridd. Faren ville at datteren skulle gifte seg med enkemannen fordi han var rik. Men jenta ville ikke ha enkemannen.

Faren og jenta kranglet mye. Til slutt tok faren datteren med i en båt og rodde ut på sjøen. Etter å ha rodd litt, satte han jenta av på en holme. Faren sa hun måtte velge. Enten måtte hun gjøre som han bestemte, eller så måtte hun sitte på holmen alene uten mat og drikke. Men jenta ville ikke gifte seg med enkemannen. Derfor rodde faren alene tilbake.

Jenta satt på holmen uten å spise og drikke i tre dager. Til slutt var hun så sulten og tørst at hun måtte si ja. Faren hentet henne med båten. Jenta og enkemannen giftet seg den våren.

⁷ Teksten er publisert i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI): *Retten til å ta egne valg. Ideer til undervisningsopplegg om tvangsekteskap og nærliggende temaer*, med informasjon om at den er hentet fra permene Tvangsekteskap - informasjonsperm, utgitt av Oslo kommune, Byrådet.

<p>FRIHET fra frykt, vold og nedverdiggende behandling</p>	<p>FRIHET fra nød</p>	<p>FRIHET til å stemme ved valg og engasjere meg i samfunnet</p>
<p>FRIHET til å mene og si det jeg vil</p>	<p>FRIHET til å kle meg slik jeg vil</p>	<p>FRIHET til å få informasjon</p>
<p>FRIHET til å tro på den religionen jeg vil og til å skifte religion. Frihet til ikke å tro</p>	<p>FRIHET til å gå og bevege meg dit jeg vil</p>	<p>FRIHET til å gifte meg med den jeg vil</p>
<p>FRIHET til å velge utdanning</p>	<p>FRIHET fra diskriminering</p>	<p>FRIHET til å arbeide og tjene penger</p>

Frihetens ulike sider

Frihet:	Verdenserklæringen om menneskerettighetene gir alle personer: ⁸	Norske lover⁹ sier at:
Frihet fra frykt, vold og nedverdiggende behandling.	Rett til ikke å bli torturert eller behandlet på grusom, umenneskelig eller nedverdiggende måte. (Artikkel 5)	Tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling er forbudt. (Grunnlovens § 93) ¹⁰
Frihet fra nød.	Rett til sosial og økonomisk trygghet. (Artikkel 22)	Hvert menneske har rett til å kunne forsørge seg selv og få offentlig støtte om det skulle være umulig. (Grunnlovens § 110) ¹¹
Frihet til å mene og si det jeg vil.	Rett til å si sin mening. (Artikkel 19) Rett til tankefrihet. (Artikkel 18)	Retten til ytringsfrihet – å si og å søke den informasjon en ønsker. (Grunnlovens § 100) ¹²
Frihet til å tro på den religionen jeg vil og til å skifte religion. Frihet til ikke å tro.	Rett til fritt å velge religion og livssyn og å skifte religion. (Artikkel 18)	Mennesker har frihet til å velge egen eller ingen religion. (Grunnlovens § 16) ¹³
Frihet til å gå og bevege meg dit jeg vil.	Rett til liv, frihet og personlig sikkerhet (Artikkel 3) Rett til å reise fritt og bo innenfor landet de bor i. (Artikkel 13)	Personer med lovlig opphold har rett til å reise og bosette seg hvor de vil. (Grunnlovens § 106)
Frihet til å gifte meg med den jeg vil.	Rett til å gifte seg med hvem man vil og stifte familie. (Artikkel 16)	Personer over 18 år har rett til å gifte seg med hvem de vil. (Ekteskapslovens § 1 a-b) ¹⁴
Frihet til å velge utdanning.	Rett til gratis undervisning på grunnskolen. (Artikkel 26)	Mennesker har frihet til å ta utdanning, fra grunnskole til høyere utdanning. (Grunnlovens § 109) ¹⁵
Frihet fra diskriminering.	Rett til ikke å bli diskriminert. (Artikkel 2)	Usaklig diskriminering er strengt forbudt. (Grunnlovens § 98) ¹⁶
Frihet til å arbeide og tjene penger.	Rett til arbeid, til fritt å velge yrke, til gode arbeidsforhold og til beskyttelse mot arbeidsløshet. Lik lønn for likt arbeid. (Artikkel 23)	Hvert menneske har rett til å kunne forsørge seg selv og få offentlig støtte om det skulle være umulig. (Grunnlovens § 110)
Frihet til å stemme ved valg og engasjere meg i samfunnet.	Rett til å stemme i regelmessige, frie og hemmelige valg. (Artikkel 21)	Folket, både kvinner og menn, har rett til å stemme frem sin regjering i frie og hemmelige valg. (Grunnlovens § 49) ¹⁷
Frihet til å kle meg slik jeg ønsker.	Rett til liv, frihet og personlig sikkerhet (Artikkel 3) Rett til ytre seg slik en vil. (Artikkel 19) Rett til privatliv. (Artikkel 12)	Enhver har rett til privatliv. (Grunnlovens § 102)

⁸ Ordlyden i artiklene i Verdenserklæringen er forenklet av MRA.

⁹ Ordlyden i paragrafene i Grunnloven er forenklet av MRA. Grunnloven fungerer som prinsippsetter som andre lovverk har i oppgave å sette ut i praksis.

¹⁰ Praktisering av prinsippet i Grunnlovens § 93 er gjort praktisk og direkte i straffeloven §§ 174 og 175 og mer indirekte i §§ 251, 252, 254-266, 263, 264, 266a, 267, 271-274, 282, og 283.

¹¹ Se sosialtjenesteloven og folketrygdloven

¹² Straffeloven § 185 forbyr derimot hatefulle ytringer som er ment å skade, for eksempel rasistiske utsagn. I dommen HR-2020-185-A ble en mann dømt for særlig grove utsagn om mørkhudete.

¹³ Straffeloven §§ 185, 174, 186, 264, 272 og 274 forbyr diskriminering og skade utført mot en person pga. hans livs- og religionsyn.

¹⁴ Straffeloven § 253 straffer tvangsekteskap med opptil 6 års fengsel. Dette gjelder også om handlingen har skjedd i utlandet.

¹⁵ Se opplæringslova, og universitets- og høyskoleloven.

¹⁶ Se likestillingsloven §§ 1-4.

¹⁷ Se valgloven §§ 1-2 til 2-2, og kommuneloven § 5-1.

TEMA

Frihet

Det er vanskelig å finne én definisjon av frihet som fanger begrepet i sin fulle bredde. Friheten rommer mye: politisk frihet, åndsfrihet og valgfrihet. Ofte sier vi også at vi føler oss frie, vi kjenner på en *frihetsfølelse*. For de fleste mennesker er frihet en fundamentalt viktig verdi, selv om vi kanskje ikke tenker så mye over det til daglig. Kanskje er det først når friheten vår er truet, at vi blir klar over hvor viktig den er?

Frihet til og frihet fra

Både i filosofien og i menneskerettighetene skilles det mellom negativ frihet (frihet *fra*) og positiv frihet (frihet *til*). Hvis et menneske skal være fritt, må hun for det første være *fri fra* ytre stengsler, kontroll og begrensninger. Bare da vil hun ha mulighet til selvtutfoldelse. Dernest må hun *gjøre bruk av* friheten til å ta valg og handle. En slik positiv forståelse av frihet handler derfor om mer bare enn å være fri fra ytre begrensning. Frihet er også *åndsfrihet* – indre frihet og mental selvstendighet – samt evne og kapasitet til å styre seg selv, kjenne seg selv og ta egne valg. En slik frihet er ingen selvfølge. En slik positiv frihet må oppøves og læres gjennom konkrete erfaringer¹⁸.

“ *Frihet er muligheten til å velge et slags liv, snarere enn et annet.*

FILOSOF LARS FREDRIK SVENDSEN¹⁹

Frihetsverdier på fremmarsj

Idealet om at mennesker bør være frie og ha lik rett til selvbestemmelse og medbestemmelse i samfunnet, har vært på sterk fremmarsj de siste tre hundre årene. Samtidig som ideene om frihet og menneskerettigheter har fått sterkere fotfeste, har folk krevet at maktsyke ledere og urettferdige styreformere må bort. Diskriminerte og svake grupper har kjempet seg til bedre rettigheter og vilkår.

Kvinnens frihetskamp i Norge

Da Norge ble selvstendig og fikk egen grunnlov i 1814, var kvinnene ikke frie, men en del av husholdninger der menn bestemte. Kvinnene var umyndige hele livet. Først var de underlagt faren, deretter ektemannen hvis de giftet seg. Bare enker var myndige, og bare hvis de hadde en mannlig verge²⁰.

Moderniseringen førte til at kvinnene etter hvert fikk en viktigere stilling, og lovene ble forandret skritt for skritt. I 1880-årene begynte kvinnene organisere seg, og de første foreningene ble stiftet som krevde bedre rettigheter for kvinnene. Et gjennombrudd for kvinnesaken kom i 1913 da kvinner fikk stemmerett på lik linje med menn.

¹⁸ Filosofi i skolen. Frihet (artikkel). Hentet 17.12.2020: <https://filosofiskolen.no/trinn-8-10/frihet/>

¹⁹ Samtale mellom filosofiprofessorene Espen Gamlund og Lars Fr. Svendsen: *Går det an å gi en definisjon på hva frihet er?*

Samtale om begreper frihet. (Det humanistiske fakultet, UiB) <https://vimeo.com/138298507>

²⁰ Store norske leksikon: *Kvinnens rettigheter i Norge fra 1814 til 1913* (hentet 14.12.2020)

Vi må bli bevisste over at vi er frie.

Vi må lære oss å bruke friheten vår.

Franske Odette Rousseau hopper i fallskjerm i 1951. I 1955 satte hun verdensrekord med et hopp fra en høyde på 8721 meter. FOTO: MAURICE JARNOUX / PARIS MATCH VIA GETTY IMAGES.

FN og menneskerettighetene

Etter andre verdenskrig ble Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948) vedtatt av FNs generalforsamling. For første gang ble de viktigste sidene av frihet definert som noe som alle mennesker verden over – kvinner som menn – har krav på. En rekke internasjonale avtaler om menneskerettigheter har siden sett dagens lys. Mange av dem er juridisk bindende. Det betyr at statene, hvis de vil forplikte seg til avtalene, må endre sin nasjonale lovgivning, slik at lovene harmonerer med menneskerettighetene. I 1979 ble *FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner* (også bare kalt *kvinnekonvensjonen*) vedtatt, og i 1989 kom *FNs konvensjon om barnets rettigheter* (også bare kalt *barnekonvensjonen*). Disse avtalene har gitt kvinner og barn over hele verden et sterkere vern.

- Det er statene som forplikter seg til de internasjonale avtalene om menneskerettighetene og har hovedansvaret for at de blir realisert.

Noen ganger kan det være gode grunner til at friheten begrenses. Menneskerettighetene og norske lover definerer når myndighetene kan gjøre dette. Folk kan for eksempel ikke ha så mye frihet at det går ut over andres rettigheter.

Menneskerettighetene er egentlig ganske enkle å forstå. I kjernen finnes to enkle verdier: menneskeverdet og likeverdet. Menneskesynet som ligger til grunn, hevder at alle individer – bare i kraft av å være mennesker – har en ukrenkelig verdi. Fordi vi alle har det samme menneskeverdet, er vi likeverdige og skal nyte de samme rettighetene, uavhengig av farge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller andre forhold.

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

Menneskerettighetene: Menneskers rett til frihet er beskyttet av en rekke internasjonale avtaler om menneskerettigheter, inkludert Verdenserklæringen om menneskerettighetene, Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (1951), FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (1966), FNs kvinnekonvensjon og FNs barnekonvensjon.

Norske lover: Den norske Grunnloven har mange bestemmelser som beskytter borgernes frihet. Grunnloven fungerer som en prinsippsetter som andre lovverk har i oppgave å sette ut i praksis. Ulike aspekter av friheten er derfor beskyttet i en rekke lover.

TEMA **NEGATIV SOSIAL KONTROLL**

AKTIVITET

Å ta vare på hverandre eller kontrollere?

Sosial kontroll er selve limet i samfunnet. Noen ganger kan imidlertid kontrollen bli så sterk at den har negative konsekvenser for menneskers liv og frihet. I dette gruppearbeidet analyserer deltakerne ulike situasjoner og drøfter om det dreier seg om positiv eller negativ sosial kontroll.

Mål

- Å reflektere rundt sosial kontroll og få innsikt i hva negativ sosial kontroll er
- Å bevisstgjøre om at negativ sosial kontroll begrenser menneskers frihet og kan bryte med menneskerettighetene og norsk lov

Tid: Rundt 1,5-2 timer, avhengig av antall deltakere og hvor dypt i tematikken man går

Hva trengs?

- Store flippoverark og en tusj for hver gruppe
- Hver gruppe får utdelt ett sett med 21 situasjonskort (vedlegg s. 26) (kursleder må ha klippet ut kortene) og regjerings definisjon av negativ sosial kontroll (s. 24). Begge dokumentene finnes også på MRAs nettside.
- Tema-artikkel om negativ sosial kontroll til hver deltaker

Forberedelser

- En innledning om hva sosial kontroll og negativ sosial kontroll er (PPP, se MRAs nettside)
- Ha forberedt seg på å forklare regelverket omkring situasjonene på situasjonskortene (s. 27-28)

Gjennomføring

1. Kurslederen innleder:

- Det er alltid et innslag av påvirkning og kontroll når mennesker er sammen. Slik «sosial kontroll» får oss til å komme presis til legetimen, ikke gå på rødt lys, hilse pent på naboen og at barna hører på foreldrene sine. Sosial kontroll utvikler en felles forståelse om hvordan vi skal oppføre oss mot hverandre.
- Sosial kontroll virker sterkest når relasjonene mellom mennesker er betydningsfulle, og er ofte et uttrykk for kjærlighet og omsorg. Foreldre setter for eksempel grenser for barna sine fordi de er glade i dem. Slekten og trossamfunnet kan også utøve sosial kontroll: de unge bør respektere de eldre, ikke banne i kirken eller ikke drikke alkohol.
- Noen ganger kan den sosiale kontrollen bli så sterk at den virker negativt. Det er glidende overganger mellom positiv og negativ sosial kontroll. Når kontrollen fører til systematiske former for oppsyn, trusler og tvang for å presse personer til å leve i tråd med familiens eller gruppens normer, kalles dette «negativ sosial kontroll».
- Foreldres kontroll av barn og ektemenns kontroll av sine koner, kan for eksempel bli så omfattende at det går ut over barnas og kvinnes frihet. Også religiøse miljøer kan kontrollere medlemmene på en uakseptabel måte. Religionen kan brukes til å skremme. Noen ganger bryter den negative kontrollen med menneskerettighetene og norsk lov.

- Mange som utsettes for negativ sosial kontroll lever med psykisk eller fysisk vold.
- Undersøkelser²¹ viser at ungdom som er utsatt for negativ sosial kontroll har flere psykiske helseplager og dårligere selvtillit enn andre. Mange får problemer på skolen.
- Fordi det er glidende overganger mellom positiv og negativ sosial kontroll, og at sistnevnte kan ha alvorlige konsekvenser, er det viktig med kunnskap og refleksjon. Da kan vi lettere oppdage og hindre negativ sosial kontroll.

2. Deltakerne deles inn i grupper på 4-6 (30-40 minutter). Hver gruppe får utdelt 21 situasjonskort. De skal diskutere og plassere kortene langs en linje som de har tegnet inn på flippoverarket. Positiv sosial kontroll er det ene ytterpunktet på linjen, mens negativ sosial kontroll er det andre. Det må være god plass mellom ytterpunktene til å plassere kortene. For å få hjelp til å vurdere situasjonene, skal regjeringens definisjon brukes:

Negativ sosial kontroll er ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i forhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov.²²

3. Gruppene forklarer i plenum hvordan de tenkte da de plasserte situasjonskortene.

En gruppe presenterer først en situasjon, før de andre kommenterer (er de enige eller ikke? Har de andre argumenter?). Deretter presenterer en ny gruppe en ny situasjon, før de andre slipper til. Til slutt er alle situasjonene presentert, og alle har hatt anledning til å kommentere.

4. Kurslederen deler ut tema-artikkel om negativ sosial kontroll.

Refleksjon

- Er det alltid lett å se hvor grensene går mellom positiv og negativ sosial kontroll?
- Forstår vi det alltid hvis vi blir utsatt for negativ sosial kontroll?
- Er vi alltid klar over det hvis vi selv utøver negativ sosial kontroll (for eksempel overfor våre barn)?
- Hva kan vi gjøre for å hindre negativ sosial kontroll?

Dette tar vi med oss videre:

På sitt beste skaper sosial kontroll trygghet og forutsigbarhet i tilværelsen. Noen ganger blir imidlertid kontrollen så sterk at den har skadelige konsekvenser og kan bryte med norsk lov og menneskerettighetene. Det er flytende grenser mellom positiv og negativ sosial kontroll. Negativ sosial kontroll skjer når noen blir utsatt for systematisk overvåking, trusler, press og tvang. Hvis vi selv eller andre opplever negativ sosial kontroll bør vi snakke med noen vi stoler på, og eventuelt ta kontakt med hjelpeinstanser.

²¹ For eksempel: Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019

²² Justis og beredskapsdepartementet (2017): *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020)*

Forslag til oppfølgende arbeid

Deltakerne går i grupper på 4-6 som skal svare på hvert sitt spørsmål (20-30 min):

1. Hvem utøver negativ sosial kontroll? Hvorfor gjør de det?
2. Hvem er mest utsatt for negativ sosial kontroll? Hvorfor utsettes de for slik kontroll?
3. Hva er konsekvensene av å bli utsatt for negativ sosial kontroll?

Forsøk å finne fakta eller nyhets saker som kan belyse dette.

Mens gruppene arbeider bør kursleder forsikre seg om at spørsmålene er forstått. Gruppene presenterer resultatene i plenum. Kursleder fyller inn med viktige poenger som ikke er nevnt. Hvis presentasjonen tar lang tid, kan det være lurt å dele opp aktiviteten med en pause eller en energilader.

Sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse utgjør en betydelig barriere mot barn og unges frihet i Norge i dag.

INTEGRERINGS- OG MANGFOLDSDIREKTORATET (IMDI)

Korte filmer som kan vurderes å inkluderes i undervisningen

- Tror du ikke vi vil det beste for deg? (<https://www.youtube.com/watch?v=dJQ7IjHvnsA>) (7 minutter) Om grensene mellom positiv og negativ sosial kontroll. Utgangspunktet for filmen er en teaterforestilling basert på erfaringene til ungdom utsatt for negativ sosial kontroll. Filmen er produsert av *Frihetsteatret*.
- *Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress (NKVTS)* har produsert flere korte filmer som kan brukes. Flere av dem er sterke. Det er viktig at du som kursleder ser filmen/e før du eventuelt bruker den/m. Vi anbefaler at filmene vises når deltakerne i kurset har blitt trygge på hverandre. – Det finnes hjelp (<https://dinutvei.no/film/det-finnes-hjelp/>) gir innblikk i ulike personers livssituasjon og forteller om hvor vanskelig det kan være å søke hjelp. Budskapet er at det finnes hjelp, men at en selv må ta det første skrittet.²³ Flere filmer finnes her: <https://dinutvei.no/film/>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) har utviklet nettsiden NORA (<https://www.imdi.no/nora/om-denne-siden/>) med informasjon og filmer om negativ sosial kontroll

²³ Filmen er utviklet og produsert av Integralfilm på oppdrag fra dinutvei.no

<p>1</p> <p>Barna må alltid gjøre det de voksne sier. Hvis de oppfører seg ulydig, blir de slått.</p>	<p>2</p> <p>Kona får ikke lov av mannen til å gå ut og møte venninner.</p>	<p>3</p> <p>Sønnen på 17 år får ikke lov til å ha kjæreste.</p>
<p>4</p> <p>Sønnen (16) uttrykker tvil om sin religiøse tro, og vil ikke lenger være med i menigheten. Foreldrene blir lei seg og samtaler med gutten om saken. Han slipper å være med.</p>	<p>5</p> <p>Familien har hørt at sønnen på 15 år har venner som drikker alkohol. Foreldrene snakker med han og sier at barn under 18 ikke bør drikke alkohol. Foreldrene følger bedre med i sønnens sosiale liv.</p>	<p>6</p> <p>Foreldrene med minoritetsbakgrunn har planlagt at datteren på 20 skal gifte seg med en fetter fra hjemlandet. Datteren vil ikke. Nå har det gått et halvt år og moren gråter hver dag og sier til datteren at livet hennes er ødelagt hvis giftermålet ikke skjer.</p>
<p>7</p> <p>Moren liker ikke at datteren bruker leppestift og sier fra til henne om dette.</p>	<p>8</p> <p>Lederne i menigheten sier at homofili er en stor synd.</p>	<p>9</p> <p>Datteren på 17 år får ikke lov til å ha kjæreste.</p>
<p>10</p> <p>Datteren (9) får ikke lov til å delta i svømmetimen sammen med guttene i klassen.</p>	<p>11</p> <p>Moren sjekker datterens mobiltelefon i smug.</p>	<p>12</p> <p>Familien er engstelig for sønnen (17) som vanker i et kriminelt miljø der det brukes rus. Da familien reiser til hjemlandet på ferie, etterlates han hos slektninger mot sin vilje.</p>
<p>13</p> <p>Datteren (16) får ikke bestemme hvilke klær hun skal gå med. Hun får ikke bruke sminke.</p>	<p>14</p> <p>Moren bringer og henter alltid barnet (10) sitt når det har vært hos venner.</p>	<p>15</p> <p>Faren har hørt at datteren (15) er sett ute med gutter. Datteren sier at det er vennene hennes og at de er hyggelige. Faren forklarer at hun må være forsiktig og ikke ha seksuell kontakt. Hvis hun blir gravid, kan livet bli vanskelig.</p>
<p>16</p> <p>Mannen pleier å slå kona hvis hun gjør noe han ikke liker.</p>	<p>17</p> <p>Datteren (17) vil ikke ha på hijab, men foreldrene tvinger henne. Hun får heller ikke lov til å ha kjæreste. Datteren tar alltid hijaben av på vei til skolen og har kjæreste uten at foreldrene vet det.</p>	<p>18</p> <p>Foreldrene krever at broren (17) alltid henter søsteren (15) på skolen og følger henne hjem.</p>
<p>19</p> <p>Datteren (17) er invitert på fest. Foreldrene gir henne lov til å gå, men hun må være hjemme før midnatt.</p>	<p>20</p> <p>Faren har hørt at det går rykter om at sønnen (17) er homofil. Homofili er ikke akseptert i miljøet. Faren sier til sønnen at han aldri kunne bodd i samme hus som en homofil.</p>	<p>21</p> <p>Foreldrene har bestemt at datteren skal kjønnslemlestes.</p>

Informasjonen nedenfor inkluderer relevant lovverk. Om situasjonene involverer ulovlige handlinger, er det alvorlig negativ sosial kontroll. For øvrig vil «fasiten» kunne variere i forhold til ulike kontekster som situasjonene kan skje innenfor.

1. Ifølge Barneloven (§ 30) har ikke foreldre lov til å utsette barna sine for fysisk eller psykisk vold.
2. Det er straffbart å hindre noens bevegelsesfrihet. (Grunnloven § 106) (Straffeloven § 254-266)
3. Barneloven (§ 33) sier at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen. Sønnen er snart er voksen. Det er ikke ulovlig å ha sex for personer over 16 år.
4. Barnekonvensjonen (art. 14) og norske lover (Grunnloven § 16) gir sønnen lov til å tro det han vil. Når barn er over 15 år, kan de melde seg inn og ut av foreninger (Barneloven § 32).
5. De fleste vil mene at barn på 15 år ikke bør drikke alkohol. Dette kan være god omsorg.
6. Tvangsekteskap er forbudt i Norge (Straffeloven § 253). Datteren bør ikke utsettes for et så sterkt psykisk press. (se artikkel s. 31)
7. Alle har rett til å si hva de mener. Barneloven (§ 33) sier at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett. Meningene til barn over 12 år bør tillegges stor vekt.
8. Som andre, er homofile beskyttet av lovene. Ytringsfriheten er vid og gir folk, inkludert ledere i trossamfunn, rett til å si det de mener²⁴. En leder har innflytelse og det å si at homofili er en stor synd er diskriminerende og kan føre til psykiske lidelser for homofile i menigheten. Medlemmer over 15 år kan melde seg ut (Barneloven § 32). De kan kontakte hjelpeinstanser.
9. Jf. svar nr. 3
10. Ifølge barneloven (§ 30) har foreldre en plikt til å gi barn omsorg, og rett til å ta avgjørelser for barnet i viktige spørsmål. Mange vil mene at det ikke er god omsorg at jenta ikke får lære å svømme. Det kan også være vanskelig for henne å bli satt utenfor klassefelleskapet.
11. Barn og unge har rett til privatliv (Barnekonvensjonen art. 16). Ifølge barneloven (§ 30) har foreldre har et ansvar for å passe på datteren. Hvis de har grunn til å tro at hun kan komme i skadelige eller farlige situasjoner, kan de ha lov å sjekke mobilen eller tingene. Men foreldrene kan ikke snoke fordi de er nysgjerrige.
12. Barneloven (§40-3) forbyr foreldrenes plassering av barn over 12 år hos andre omsorgs-

²⁴ Ytringsfriheten er imidlertid ikke uten grenser. Oppfordring til vold eller hat, vil for eksempel være forbudt. Hvor ytringsfrihetens grenser bør gå, er et omdiskutert emne.

personer i utlandet, om ikke barnet selv samtykker til det.

- 13.** Barneloven sier at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen (§ 33). Datteren begynner å bli voksen. Dette kan dreie seg om negativ sosial kontroll.
- 14.** Ifølge barneloven har foreldre en plikt til å gi barn omsorg, og rett til å ta avgjørelser for barnet i viktige spørsmål (§ 30). Dette kan være et eksempel på god omsorg.
- 15.** Se svar på punkt 14.
- 16.** Det å bruke vold i nære relasjoner er forbudt (Straffeloven § 282). Kona bør snakke med noen hun stoler på og kontakte hjelpeinstanser. Hun bør vurdere å anmelde mannen og skille seg.
- 17.** Barneloven sier at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen (§ 33). På grunn av de strenge restriksjonene, synes det som om datteren lever et dobbeltliv, noe som kan føre til psykiske problemer. Dette kan dreie seg om negativ sosial kontroll.
- 18.** Barneloven (§ 33) sier at foreldre skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen. Det at broren alltid må hente søsteren, kan dreie seg om negativ sosial kontroll for begge.
- 19.** Barneloven (§33) sier at foreldrene skal gi barnet stadig større selvbestemmelsesrett med alderen. Dette kan være et eksempel på god omsorg
- 20.** Ytringsfriheten gir alle rett til å si det de mener. I Norge er homofile, som andre, beskyttet av lovene og menneskerettighetene. Fordi faren og sønnen har en nær relasjon, vil farens utsagn, dersom sønnen er homofil, kunne være vanskelig for sønnen som kan få psykiske problemer. Ifølge Barneloven (§ 30) har ikke foreldre lov til å utsette barna sine for fysisk eller psykisk vold. Dette kan være et eksempel på negativ sosial kontroll.
- 21.** Kjønnsslemlestelse er forbudt både i henhold til menneskerettighetene og norske lover (Straffeloven §§ 284 og 285). Alle som vet om planleggingen, må prøve å hindre det. Hvis datteren forstår situasjonen, bør hun snakke med noen hun stoler på og ta kontakt med hjelpeinstanser.

TEMA

Negativ sosial kontroll

Sosial kontroll kan defineres som «ulike forsøk på å få folk til å oppføre seg slik man mener folk bør oppføre seg».²⁵

Den sosiale kontrollen kan være formell og uformell. *Formell sosial kontroll* er ofte nedskrevne regler, for eksempel lover som myndigheter vedtar for å kontrollere sine borgere. Den *uformelle sosiale kontrollen* derimot, er alle de uskrevne reglene. Det er signalene vi sender til hverandre gjennom kroppsspråk, tale og annen kommunikasjon om hva vi forventer av oppførsel. Den sosiale kontrollen får oss til å spise pent med kniv og gaffel, stille oss i ryddig kø foran kassen i butikken, og ikke spytte på fortauet foran den gamle damen. På sett og vis kontrollerer vi hverandre alle sammen.

Sosial kontroll har størst effekt når relasjonene mellom mennesker er sterke, som for eksempel mellom foreldre og barn. Det å ha foreldreansvar innebærer veiledning og grensesetting. Andre fellesskap der kontrollen kan være sterk, er blant venner, kollegaer, trossamfunn, eller – hvis du tilhører en minoritet – andre med samme bakgrunn.

Sosial kontroll skaper trygghet, sikkerhet og forutsigbarhet. Noen ganger kan kontrollen imidlertid bli så streng at den blir destruktiv og skadelig. Når noen utsettes for press og overvåking for at de skal innordne seg familien eller gruppen, kalles dette negativ sosial kontroll. De siste årene har det blitt mer fokus på å bekjempe *negativ sosial kontroll* i Norge.

Myndighetenes definisjon: *Negativ sosial kontroll er ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i forhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov.*

Hvem utsettes for negativ sosial kontroll og på hvilken måte?

Negativ sosial kontroll er ikke knyttet til noen spesiell religion eller etnisitet, men kan forekomme i ulike familier og grupper. Det skjer for eksempel i lukkede etnisk norske trossamfunn. De siste årene har det vært en økende bekymring for den negative sosiale kontrollen som skjer i innvandrer miljøer og som er knyttet til æreskultur, patriarkalske normer og konservativ religiøsitet.²⁶ Ifølge Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) utgjør negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse en betydelig barriere mot barn og unges frihet i Norge i dag.²⁷

²⁵ Uglevik (2019)

²⁶ Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019

²⁷ <https://www.imdi.no/om-imdi/rapporter/2020/rapport-for-minoritetsradgivernes-og-integreringsradgivernes-arbeid-i-2019/>

Det er glidende overganger mellom positiv og negativ sosial kontroll, og det er uvisst hvor mange som er utsatt for negativ sosial kontroll. En nyere undersøkelse blant 16- og 17-åringer i Oslo, Akershus og Buskerud²⁸, viser at mellom 20 og 30 prosent av jentene med pakistansk, somalisk og srilankisk minoritetsbakgrunn, rapporterer om alvorlige foreldrerestriksjoner, noe som kan indikere negativ sosial kontroll. De sier at de ikke får treffe venner når de har fri og ikke være sammen med noen av motsatt kjønn på fritiden, uten at voksne er til stede. Det er konservative religiøse foreldre, og de som nylig har kommet til Norge, som er mest strenge.²⁹ Ungdom som lever så strengt, melder om flere psykiske helseplager og dårligere selvtillit enn andre. De deltar mindre i fritidsaktiviteter, får problemer med skolegangen og mister kunnskap og kvalifisering. En del velger å leve et «dobbeltiliv», med de psykiske belastningene dette medfører. Mange har kjærester uten at foreldrene vet det. Det er individuelt hvor mye de unge plages, og er avhengig av i hvilken grad de føler skyld og skam.

Jente 17:

Familien presser meg mye. De forteller meg hele tiden hvor dårlig jente jeg er. Dersom jeg oppfører meg dårlig, for eksempel blir sett sammen med gutter, skal de sende meg til utlandet. Jeg har absolutt ingen frihet og må gjøre som familien sier. Når jeg er hjemme, sitter jeg mest på rommet mitt og gjør lekser. Jeg MÅ komme rett hjem etter skolen. Får ikke lov til å delta på fritidsaktiviteter og kan absolutt ikke være sammen med gutter. Jeg vil ikke leve på denne måten. Jeg har masse problemer.
JEG TRENGER HJELP.³⁰

Den overnevnte undersøkelsen viser at foreldre med minoritetsbakgrunn som har bodd lenge i Norge er mindre strenge enn de som har vært her kort. En del foreldre sier at de føler seg alene med ansvaret for barna i oppdragelsen³¹. Yngre foreldre gir uttrykk for langt mer liberale holdninger til oppdragelse enn de eldre. Annen forskning viser også at oppdragelse av barn i minoritetsmiljøer endres over tid.³²

Som nevnt kan handlinger som faller inn under negativ sosial kontroll være straffbare. Om, og i hvilken grad, er blant annet avhengig av de psykiske og fysiske skadene som blir påført. For å yte god hjelp er det viktig å vite noe om sammenhengen volden skjer i.

²⁸ Friberg, Jog Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019. Vel 7000 elver deltok.

²⁹ <https://www.nrk.no/norge/xl/den-vanskelige-aeren-114907107>

³⁰ Kilde: Røde Kors telefonen chattetjeneste, <https://rodekorstelefonen.no/ekstremkontroll>

³¹ Friberg, Jog Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019 s. 9.

³² Se for eksempel: <https://utdanningsforskning.no/artikler/minoritetsforeldre-opplever-krysspress/>

Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, etterlatt i utlandet

Ungdom som lever med de strengeste restriksjonene, blir oftere enn andre utsatt for giftepress og tvangsekteskap. Det er usikkert hvor mange som utsettes for tvangsekteskap i Norge. I 2019 mottok *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*³³ 145 henvendelser der hovedbekymringen gjaldt mistanke om, frykt for eller gjennomført tvangsekteskap.³⁴ Tvangsekteskap er brudd på menneskerettighetene og norske lover.

Retts sak i Oslo i 2016: Mødre fra to familier arrangerte et tvangsekteskap for en kvinne for å sikre ære. Retten erklærte ekteskapet som ugyldig.

Kjønnslemlestelse er en annen svært alvorlig form for negativ sosial kontroll (se tema s. 44). I 2019 mottok teamet 36 henvendelser som gjaldt mistanke om, frykt for eller gjennomført kjønnslemlestelse.³⁵ Kjønnslemlestelse er ulovlig og kan straffes med fengsel i opptil 15 år.

En alvorlig type negativ sosial kontroll er å etterlate barn og unge i utlandet. I 2019 registrerte Kompetanseteamet 77 slike saker der dette var hovedbekymringen.³⁶ Det å være ufrivillig etterlatt i utlandet, kan føre til psykiske påkjenninger, tappt utdanning, tapte norskkunnskaper og vanskeligere tilgang til det norske arbeidsmarkedet.

Noen ganger fører negativ sosial kontroll til at personer blir utstøtt av familien og nettverk, eller selv velger å bryte kontakten.

Æreskultur og negativ sosial kontroll

I innvandrerfamilier preget av kollektivism og æreskultur,³⁷ kan negativ sosial kontroll forsterkes i møtet med Norge. Det nye samfunnets fremmede, og mer liberale, normer kan skape usikkerhet og oppleves som truende. De som utøver kontrollen – kanskje en mor, far, besteforeldre eller andre – kan være redd for at ungdommen eller kvinnen skal løsrive seg eller bli «for norsk». Fordi ærbarheten ofte er knyttet til kvinnens seksualitet, og fordi familien står kollektivt ansvarlig, kan familien stå i fare for å miste «ære» om for eksempel en tenåringsdatter synes å gå sine egne veier. Storfamilien, klanen eller slekt i utlandet, kan true med straff eller utstøtelse. I en slik situasjon, kan sladder om jenta føre til at familien begynner å kontrollere og overvåke henne.

³³ Et nasjonalt tverretatlig fagteam som bistår hjelpeapparatet i slike saker

³⁴ Bufdir: *Årsrapport 2019 Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.*

49 saker gjaldt frykt for tvangsekteskap, 74 gjaldt mistanke, og 22 var bekreftet gjennomført tvangsekteskap (s. 26)

³⁵ Ibid s. 40. 26 saker gjaldt frykt for kjønnslemlestelse, 7 gjaldt mistanke og 3 gjaldt gjennomført kjønnslemlestelse.

³⁶ Ibid s. 36. 49 av sakene gjaldt barn under 18 år, mens 25 var over 18. Tre personer hadde ukjent alder.

³⁷ Æreskultur kan forstås som en grunnleggende kulturell logikk i samfunn som mangler en sterk sentral statsmakt og et effektivt voldsmonopol, og har derfor noen fellestrekk enten det gjelder det islandske ættesamfunnet på 1200-tallet eller dagens Afghanistan. I en æres-kultur er folks sosiale posisjon og rettigheter ikke garantert av noen ytre makt og avhenger derfor av ens gode navn og rykte. (Friberg 2019)

– Å være innenfor menigheten er som å leve i et romskip. Innesperret og isolert. Å bli utstøtt er som å bli sendt ut i verdensrommet, en altfor overveldende frihet.

UNGDOM I EN LUKKET KRISTEN MENIGHET ³⁸

³⁸ Egge, Marit (red): Se meg nå. *Faktakunnskap om vanlige barn med uvanlige livserfaringer.*

FOTO: SASHA FREEMIND/UNSPLASH

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

Menneskerettighetene: En rekke avtaler om menneskerettigheter forbyr negativ sosial kontroll. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs kvinnekonvensjon, har blant annet forbud mot diskriminering, tortur og nedverdiggende behandling, og berører mange andre aspekter.

- I FNs barnekonvensjon er disse artiklene relevante: «Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttes fra foreldre eller andre omsorgspersoner» (artikkel 19) og «Barn skal ikke utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedlatende behandling eller straff» (artikkel 37)

Norske lover: Grunnloven, likestillingsloven, barneloven og straffeloven regulerer handlinger som kan karakteriseres som negativ sosial kontroll.

- Straffelovens paragrafer som omhandler mishandling i nære relasjoner er svært relevante:
§ 282: «Personer som via tvang, trusler, vold og lignende mishandler sin partner, slektninger, mennesker i deres husstand eller som de har ansvar for risikerer opptil 6 års fengsel.»
§ 285: «Grov mishandling i nære relasjoner staffes med fengsel inntil 15 år.»
- Tvangsekteskap er forbudt. Tvangsekteskap hvor vold eller andre straffbare forhold er brukt for å tvinge noen til å gifte seg, kan straffes med opptil 6 år fengsel.
- Kjønnsmlestelse er forbudt og kan straffes med fengsel opp til 15 år.

Rettsak i Trondheim 2020: En kone ble slått, tvunget til å være inne, fratatt lønn, og periodevis nektet tilgang til mat. Dommen anså omfanget av handlingene som svært krenkende og dømte ektemannen til åtte måneders fengsel og til å betale kona 80 000 kroner i erstatning.

FAKTA³⁹

- Unge med foreldre som er født i Midtøsten, Nord-Afrika, Somalia, Sri Lanka, Pakistan, og Sør- og Øst-Asia har økt sannsynlighet for å oppleve negativ sosial kontroll.
- Religion og graden av religiøsitet i familien har stor betydning. Kristne er noe mer utsatt for foreldrerestriksjoner enn de som oppgir at de ikke tilhører noen religion. Muslimer og de som tilhører andre religioner som hinduisme og buddhisme er i størst grad utsatt.
- I patriarkalsk orienterte familier der familiens ære er sterkt knyttet til kvinnenens kyskhet, er jentene og kvinnene særlig utsatt. Også gutter og menn kan bli rammet. Samme person kan både være offer for negativ sosial kontroll, og en som utøver kontroll over andre. Sønner kan for eksempel presses av familien til å kontrollere sine søstre.
- Personer med nedsatt funksjonsevne og LHBTIQ+ personer er ekstra utsatt.
- Personer som lever i kristne lukkede trossamfunn er utsatt.⁴⁰
- Minoritetsrådgivere på videregående skoler arbeidet med 535 saker om negativ sosial kontroll i 2019 (Rapport for minoritetsrådgivernes og integreringsrådgivernes arbeid i 2019, IMDI)

– **Negativ sosial kontroll** virker slik at det som i utgangspunktet er naturlig for kvinnen etter hvert oppfattes som «unaturlig» og «unormalt». Selv om kvinnen føler at hun vet hva som er riktig, blir hun usikker når miljøet rundt henne reagerer negativt. Når den dominerende responsen hele tiden er at «sånn gjøres det ikke», «sånn sies det ikke», «nei, sånn kan du ikke kle deg» eller «nei dette snakker vi ikke om», blir hun etter hvert redd for konsekvensene av å velge annerledes enn det er hun egentlig vil. Hvis hun derimot gjør det miljøet forventer, blir hun akseptert og elsket. Sakte, men sikkert fører presset om hvordan hun bør oppføre seg – bevisst eller ubevisst – til at hun undertrykker sine opprinnelige følelser og holdninger og overtar de andres. Resultatet blir at hun begrenser sin egen frihet. Når hun på denne måten «internaliserer» den negative sosiale kontrollen, trenger de andres kontroll av henne ikke lenger å være så uttalt og tydelig. Den sosiale kontrollen er blitt en del av henne selv, og hun vil føre den videre til familie, venner og miljøet rundt. Søsken og barn vil påvirkes – og etter hvert også kontrolleres – av kvinnen. Slik videreføres den negative sosiale kontroll til fremtidige generasjoner.

ELSA YOHANNES SAMUEL, MØDRE FOR FRED

³⁹ <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap/>

⁴⁰ Bufdir: Årsrapport 2019 Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.

TEMA **KULTURER I ENDRING**

AKTIVITET

Kulturer i endring

Hva er egentlig kultur? Hva er «koder i bakhodet»?

Hvilke kulturelle endringer har vært positive for kvinner og barn?

Kan vi skape ny kultur?

Mål

- Å reflektere rundt kulturbegrepet
- Å bevisstgjøre om at kultur både er «koder i bakhodet», men samtidig i kontinuerlig endring
- Å skape forståelse for at vi kan skape ny kultur og bedre samfunn

Tid: 1 til 1,5 time, avhengig av antall deltakere og hvor dypt man går i problematikken

Hva trengs?

- Store flippoverark og tusj til gruppearbeid
- Tema-artikkel om kultur til deltakerne

Forberedelser

- Eventuelt en powerpoint-presentasjon med kulturelle tradisjoner som ikke lenger praktiseres (PPP, se MRAs nettside)

Gjennomføring

1. Kurslederen stiller dette spørsmål i plenum:

Hva er kultur? Svarene skrives på tavla eller på et stort ark etter hvert som de nevnes. Sannsynligvis nevnes språk, religion, tradisjon, skikk og bruk, mat, klær, musikk, kunst, feiring av merkedager, sosial organisering (forholdet mellom menn og kvinner, barn og foreldre) og så videre.

- På hvilken måte er kulturen viktig for mennesker?
- Hvorfor er kulturen forskjellig fra sted til sted, fra land til land?
- Hvordan påvirkes vi av kulturen?

Idé til refleksjon i plenum:

Kan du gjøre ting i livet ditt i dag som din bestemor ikke kunne?

2. *Kursleder går videre:*

- Mennesker fødes og lever i kulturer. I større eller mindre grad overtar vi kulturen og fører den videre. Språket er et godt eksempel. Også skikk og bruk, religion, mat, musikk, kunstformer, samt hvordan fødsel, bryllup og død markeres, er noe vi lærer og bringer videre, uten at vi tenker så mye over det. Kultur kan derfor sies å være de «kodene i bakhodet» som vi ubevisst bærer med oss. Det er for eksempel vanlig at folk fra Norge håndhilser, mens franskmenn kysser hverandre tre ganger på kinnet. Vi er alle kultur-bærere i vårt møte med andre.
- Samtidig er ikke kultur statisk. Tvert imot er samfunnet i kontinuerlig endring. Ofte skjer kulturelle endringer over lang tid og det kan være vanskelig å merke dem. Jo lenger tilbake i historien vi går, jo lettere er det imidlertid å få øye på endringene.

Deltakerne går i grupper på 4-6. De ulike gruppene kan ta for seg Norge, opprinnelseslandet, verden generelt, eller et annet land eller region. De skal svare på disse spørsmålene (30 min.):

- Finn eksempler på «koder i bakhodet» (både før og nå) som har med kjønnsrollemønstre å gjøre. Ble/blir jenter/kvinner og gutter/menn sett på og behandlet forskjellig? Oppfattes de som likeverdige? Har «kodene i bakhodet» endret seg over tid?
- Finn eksempler på kulturell endring som særlig har berørt kvinner (og/eller barn) positivt. Se gjerne bakover i historien. Har diskriminering, negative tradisjoner og samfunnsmønstre blitt borte? Hvorfor skjedde endringene?

3. *Gruppene presenterer.* Runden vil vise at kulturer er i endring, og at kvinner (og/eller barn) har mer frihet og muligheter i dag enn i tidligere tider.

Dette tar vi med oss videre:

Kulturbegrepet er komplekst. «Kodene i bakhodet» kan forklare hvorfor vi mennesker både er så knyttet til kulturen, men også hvorfor vi kan være «kulturelt trege», og bruke tid på å venne oss til forandring. Ser vi bakover i historien, er det lettere å få øye på kulturelle endringer. Kvinner har ofte blitt behandlet annerledes enn menn. Det er mange eksempler på at diskriminering og skadelige tradisjoner, på grunn av ny kunnskap og nye holdninger, ikke lenger praktiseres. Dette viser at vi selv kan endre samfunnet.

Snøring av føtter var en skikk som ble utført på jenter og kvinner i Kina i omtrent 1000 år, fra begynnelsen av 900-tallet til tidlig på 1900-tallet. FOTÓ: WOMEN OF ALL NATIONS UTGITT 1911/ WIKIMEDIA COMMONS

Bilder av diskriminering og skikker som i dag er ulovlig

Som en avslutning kan kursleder vise bilder av diskriminering og/eller tradisjoner som i dag er forbudt og/eller i det alt overveiende ikke lenger praktiseres, eller er på vei til å bli borte. Bildene kan vise: snøring av kvinners føtter i Kina, enkebrenning, hekseforfølgelse/heksebrenning, tvangsekteskap, barneekteskap, slaveri, barnearbeid, brude-kidnapping, kjønnslemlestelse, kastrering av menn (evnukker).

TEMA

Kultur

Kultur er et komplekst begrep og det finnes en rekke ulike definisjoner. Noe fagfolkene imidlertid er enig om, er at kultur er lært og ikke medfødt.

Nedenfor presenteres to ulike tilnærminger til kulturbegrepet. Den ene forklarer hvorfor vi så ofte tenker på kultur som noe statisk og uforanderlig, mens den andre belyser hvorfor kulturer hele tiden er i endring. Sammen gir perspektivene oss innsikt om hva kultur er, hvordan den påvirker på oss, og sist, men ikke minst, hvordan vi kan skape ny kultur.

Koder i bakhodet

En vanlig måte å tenke om kultur på, er at det er en ting, som tilhører et folk, som har fysiske grenser og som bygger på fortiden.⁴¹ Et typisk eksempel er når man snakker om *nasjonale* kulturer. Den underliggende ideen er at folk i henholdsvis Kina, Afghanistan, Eritrea, Somalia, Norge, USA eller andre land – fordi de bor på samme sted og deler en historisk arv – utvikler særlige fellestrekk. Kultur kan dermed forstås som en slags modell individet har i hodet om virkeligheten, og som inneholder uskrevne regler for hvordan vi skal oppføre oss, hvordan vi hilser, spiser, fester og hva som er rett og galt. Disse reglene, som vi lærer ved å være medlemmer av et bestemt samfunn, kaller forskeren Øyvind Dahl «koder i bakhodet».⁴² Mange i Norge har for eksempel en felles forståelse – en felles nøkkel – om hvordan saker og ting tolkes, som folk utenfra ikke nødvendigvis forstår. Vi er vant til kvinnelige politikere, skilsmisser og matpakker, noe som kan virke fremmed for andre. Når folk herfra reiser til utlandet, har de med seg sine «norske koder». De vil sannsynligvis hilse med et håndtrykk, og ikke ved å gni neser, eller å kysse tre ganger på hvert kinn (slik folk fra henholdsvis New Zealand og Frankrike gjør). På samme måte bærer turister, flyktninger og innvandrere med seg sine kulturelle koder når de kommer hit. Vi er alle kulturbærere i vårt møte med andre.

Mindre grupper i et samfunn kan ha sine egne «koder i bakhodet». Slike «sub-kulturer» har ofte fellestrekk og verdier som knytter dem sammen. Eksempler kan være MC-kultur, speiderkultur, menighetskulturer, minoritetskultur, idrettskultur og så videre. Mennesker kan tilhøre både majoritetskultur og subkultur samtidig.

«Kodene i bakhodet» forklarer hvorfor vi mennesker ofte er litt konservative av natur. Vi er knyttet til kulturen, gjør ting på vår måte og kan bli kulturelt «trege» i møte med nye måter å organisere relasjoner på. Ofte er de unge mer åpne for endring enn de eldre. «Kodene i bakhodet» er ikke uforanderlige. Kontakten mellom mennesker fører til at nye koder utvikles. Et eksempel er «high five» en måte å hilse på som ikke var vanlig i Norge for 20 år siden, men som er det idag. Da nærmer vi oss et mer dynamisk kulturbegrep.

⁴¹ Øyvind Dahl: Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 4. opplag 2004, s 57.

⁴² ibid

⁴³ Thomas Hylland Eriksen (red): Flerkulturell forståelse, Aschehoug 1997, s. 25.

Kultur er dynamisk

All kultur påvirkes og endres gjennom kommunikasjon og kontakt med utenverdenen. En slik dynamisk tilnærming til kulturbegrepet bør også utforskes. Det vi tenker på som «norsk kultur» er i dette perspektivet en blandingskultur som har utviklet seg gjennom stadig påvirkning og impulser utenifra. I vår tid bringer globaliseringen, vitenskapen, teknologisk og økonomisk fremgang, underholdnings-industrien, moter og trender, og millioner av mennesker som reiser, med seg nye erfaringer, kunnskap og tradisjoner.

Kultur er det omskiftelige meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker gjør noe sammen.

THOMAS HYLLAND ERIKSEN⁴³

Når kulturer endres er det naturlig at verdier og tradisjoner blir sett på med nye øyne. Ny kunnskap og nye holdninger påvirker og utvikler samfunnet. De siste to hundre år har ideer og frihet og menneskerettigheter sakte, men sikkert fått fotfeste. Kvinner og menn er blitt mer likestilte og diskriminerte grupper har fått et bedre vern. Skadelige tradisjoner som tidligere var utbredt, er forbudt eller i dramatisk tilbakegang. Snøring av kvinners føtter, kastrering av menn, barnearbeid, barneekteskap, tvangsekteskap og omskjæring av kvinner er noen eksempler.

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

De internasjonale menneskerettighetene er en viktig årsak til at stater og samfunn i vår tid har utviklet lovverk som forbyr diskriminering og skadelige tradisjoner. Kvinner og barn har fått bedre beskyttelse gjennom FNs kvinnekonvensjon (1979) og FN barnekonvensjon (1989).

FNS BÆREKRAFTSMÅL NR. 5:

«Å avskaffe all skadelig praksis, som barneekteskap, tidlige ekteskap og tvangsekteskap, og kjønnslemlestelse»

TEMA **OM KJØNNSLEMLESTELSE**

AKTIVITET – DU ER LIKE MYE VERDT!

Om kjønnslemlestelse

Kjønnslemlestelse er en skadelig skikk som fremdeles praktiseres i enkelte land og regioner. Den er ulovlig i henhold til norsk lov og menneskerettighetene.

Denne undervisningsøkten bør inkluderes i workshopen dersom deltakerne kommer fra regioner der omskjæring av kvinner og barn fremdeles praktiseres. Kjønnslemlestelse kan være et utfordrende tema å undervise i, siden det berører personlige opplevelser og kanskje også skam. Det er derfor viktig å planlegge gjennomføringen godt slik at alle får innsikt og ingen støtes. Opplegget nedenfor inkluderer visning av filmen «Ung og omskåret». Den er produsert for unge jenter og kvinner som kommer fra land der kjønnslemlestelse praktiseres og som nå bor i Norge.

NB: Et godt tips kan være å invitere en fagperson til å holde foredrag om kjønnslemlestelse. En sykepleier eller jordmor kan svare godt på spørsmål om kropp, helse og seksualitet.

Mål

- Å få innsikt i skadelige konsekvenser av kjønnslemlestelse
- Å få kunnskap om at kjønnslemlestelse er forbudt
- Å få argumenter og finne styrke til å motarbeide skikken

Tid: 45 minutter – 1 time

Hva trengs?

- Utstyr for å vise film (PC, prosjektor og høyttalere)
- Tema-artikkel om kjønnslemlestelse

Forberedelser

- Kursleder må på forhånd ha sett filmen «Ung og omskåret»⁴⁴ (18 minutter). Filmen presenterer kjønnslemlestelse i en nøktern tone og har mye informasjon. Den finnes her: <http://www.f-g-m.info> På nettstedet finnes også et veiledningshefte med tips til spørsmål som kan tas opp i den felles refleksjonen etterpå.
- En annen film som kan brukes, forteller et barns historie og har et mer dramatisk biledspråk. Det er «Hvorfor gjorde du det mamma?» der Safia Abdi Haase, en norsk-somalisk sykepleier, forteller om sine opplevelser da hun ble omskåret som ni-åring.⁴⁵ Filmen finnes her: <https://vimeo.com/23672713>

⁴⁴ Filmen er produsert av RVTS Sør i samarbeid med Redd Barna og finnes på norsk, engelsk, somali og tigrinya.

⁴⁵ NKVTS og Cynergi Film (2011): <https://kjonnslemlestelse.nkvts.no/innhold/ressurser-og-infomateriell/filmer/>

Gjennomføring

1. Kursleder innleder og sier at deltakerne nå skal se filmen «Ung og omskåret».

Den forklarer hva kjønnslemlestelse er, hvor i verden det skjer, hvorfor det er helseskadelig, psykiske og seksuelle aspekter og hvor man kan få hjelp. Den presenterer også myter og fakta om omskjæring. Filmen viser at man kan ha et godt liv selv om man er kjønnslemlestet. Et mål med filmen er å bidra til at skikken ikke føres videre til neste generasjon.

2. Lederen deler ut tema-siden om kjønnslemlestelse

Refleksjon

- Hvilke tanker gjør du deg etter filmen?
- Lærte du noe nytt? Hva?
- Tror du filmen vil forandre ditt syn på noe?
- Hvilke tanker gjør du deg om kjønnslemlestelse i forhold til eventuelle egne barn?

Dette tar vi med oss videre:

Kjønnslemlestelse er en skikk som fremdeles praktiseres i en del land og som har mange skadelige helsemessige konsekvenser. Kjønnslemlestelse er forbundet med en rekke myter, noe som sinker arbeidet med å få bort skikken. Menneskerettighetene og norske lover forbyr kjønnslemlestelse. Det er ikke ulovlig å være kjønnslemlestet. Jenter og kvinner som har vært utsatt for inngrepet har ingen grunn til å skamme seg. De er like mye verdt som alle andre. Det var andre som mente at inngrepet var nødvendig og tok beslutningen. For å hindre at nye jenter blir kjønnslemlestet, er det viktig å informere om at skikken er helseskadelig og forbudt.

De som mest trenger bevisstgjøring er kvinner, barn og de svakeste i samfunnet. Mange vokser opp med undertrykkelse i hverdagen og vet ikke at de har rettigheter. Kvinner, ungdommer og barn må få muligheter til å lære, slik at de selv kan ta ansvar og komme seg ut av situasjonen. De må få vite at lovene beskytter dem, og at undertrykkelsen faktisk er brudd på deres menneskerettigheter. SAFIA ABDI HAASE

FOTÓ: AMNESTY INTERNATIONAL, KRISTIN RØDLAND BUICK

TEMA

Kjønnslemlestelse

Kjønnslemlestelse, eller omskjæring av kvinner som det også omtales som, er et inngrep i en kvinnes (også ofte spebarn og små jenters) kjønnsorgan som skader organet eller påfører det varige forandringer. I enkelte regioner har tradisjonen pågått i flere tusen år. Kjønnslemlestelse praktiseres i omkring 30 land, hvorav de aller fleste er i Afrika og Midtøsten⁴⁶.

Rundt 200 millioner kvinner og jenter i verden er i dag kjønnslemlestet. Selv om de skadelige konsekvensene blir stadig mer kjent, blir 4 millioner jenter omskåret hvert år. Inngrepet skjer oftest når jentene er mellom 5 og 14 år, men kan også skje på spebarn og eldre jenter.⁴⁷

I en rekke land der omskjæring har vært tradisjon, er skikken nå forbudt. Kjønnslemlestelse ble for eksempel forbudt i Egypt i 1997/2008, i Elfenbenskysten 1998, i Eritrea i 2007, i Etiopia i 2005, Gambia 2016 og i Somalia i 2012. Stadig flere land forbyr skikken.

Kjønnslemlestelse er alvorlige brudd på jenters og kvinners grunnleggende rettigheter som mennesker og selvstendige individer.

Det er forskjellige typer kjønnslemlestelse. Den vanligste er at hele eller deler av klitoris og de indre kjønnsleppene fjernes. I noen tilfeller blir de indre eller ytre kjønnslepper sydd sammen (infibulasjon) slik at det bare gjenstår en liten åpning til urin og menstruasjonsblod. Kvinner som er infibulert kan få problemer ved tissing og menstruasjon, fordi væskene hopper seg opp inni kroppen. Før de skal føde må de ha en åpnende operasjon. Kjønnslemlestelse er forbundet med ekstreme smerter, blødninger, og er helseskadelig. Inngrepet kan føre til infeksjoner, inkludert urinveisinfeksjoner, cyster, kroniske smerter, seksuelle problemer, psykiske problemer, fødselskomplikasjoner og økt fare for dødfødsler.⁴⁸ Noen kvinner får problemer med å bli gravide.

I 2019 mottok *Kompetansesenteret mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll* totalt 36 henvendelser der hovedbekymringen var kjønnslemlestelse. 26 saker gjaldt frykt for kjønnslemlestelse, 7 gjaldt mistanke og 3 gjaldt gjennomført kjønnslemlestelse.

⁴⁶ FN sambandet. Artikkel Kvinner og likestilling. Hentet 16.12.2020: <https://www.fn.no/tema/fattigdom/kvinner-og-likestilling>

⁴⁷ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i samarbeid med skolehelsetjenesten på Sogn Videregående og minoritetsrådgiver fra IMDI. *Er du gutt og har spørsmål om omskjæring av jenter?*

⁴⁸ Blant annet: Handlingsplan mot negativ sosial kontroll

Kjønnslemlestelse

kan føre til skader som gjør seksuelt samvær smertefullt. For infibulerte kvinner er samleie uten smerte umulig inntil kvinnen har fått utført en åpnende operasjon og såret har grodd. Selv etter at kvinnen er åpnet, kan det gjøre vondt. Hvis kvinnen har smerter eller er redd for smerter ved seksuelt samvær, bør hun søke råd hos lege eller helsesøster. Alle de store sykehusene tilbyr åpnende operasjoner.

Inngrepet er dag-kirurgisk og kvinnen kan reise hjem etterpå. Kjønnslemlestelse kan være forbundet med skam. En del kvinner føler de er «annerledes» og kan ha problemer med å være intim med personer som har annen kultur-bakgrunn enn dem selv.

Et ektepar i Norge hadde fysisk mishandlet datteren og medvirket til at hun ble kjønnslemlestet. Inngrepet ble utført av datterens bestemor da datteren var i opprinnelseslandet. Begge ektefellene ble fengslet og måtte betale datteren økonomisk oppreisning.

Omskjæring er en kulturell praksis og kulturelle praksiser endres hele tiden.⁴⁹

⁴⁹ NKVTS (Sogn vgs)

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

Menneskerettighetene: Kjønnslemlestelse bryter med en lang rekke menneskerettigheter. Både Verdenserklæringen om menneskerettighetenes artikkel 5 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 3 forbyr kjønnslemlestelse når det uttales at: «*Ingen skal utsettes for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.*» Forbudet er enda klarere formulert i FNs bærekrafts mål nr. 5, som har som mål å «*Avskaffe all skadelig praksis, som barneekteskap, tidlige ekteskap og tvangsekteskap, og kjønnslemlestelse.*»

Norske lover: Straffeloven forbyr alle former for kjønnslemlestelse, enten inngrepet utføres i Norge eller utlandet. Grov kjønnslemlestelse kan gi straff på opptil 15 års fengsel. Kjønnslemlestelse er straffbart selv om den som er utsatt for inngrepet har samtykket. Både de som medvirker til og de som utfører kjønnslemlestingen straffes. Å være kjønnslemlestet er ikke straffbart.

Myter og fakta om kjønnslemlestelse⁵⁰

«Kjønnslemlestelse beskytter jentas seksualmoral, og beskytter både mot sex før ekteskapet og utroskap etterpå.»	Kjønnslemlestelse fjerner ikke seksuell lyst, fordi slik lyst også sitter i hodet og i fantasien. Seksuell avholdenhet og trofasthet handler om holdninger og verdier, ikke om en jente er kjønnslemlestet eller ikke.
«Det er en gammel tradisjon og noe alle gjør. For ikke å være annerledes må jenta kjønnslemlestes.»	De fleste i verden praktiserer ikke kjønnslemlestelse. Kunnskap om hvor skadelig skikken er, gjør at stadig flere blir kritiske, og at forbud kommer på plass i flere land.
«Jenter som ikke er kjønnslemlestet blir ikke gift.»	Mange menn i land der kjønnslemlestelse er utbredt har forstått hvor skadelig skikken er, og vil ikke at kona skal være lemlestet. Kvinner som er kjønnslemlestet har flere helseproblemer enn andre. Uansett om de er lemlestet eller ikke, har kvinnene krav på respekt.
«Religionen påbyr kjønnslemlestelse.»	Ingen religion krever kjønnslemlestelse. Tvert imot sier de fleste religioner at man ikke skal skade skaperverket. Kroppen er en del av skaperverket. Noen muslimer mener at Islam støtter kjønnslemlestelse. De fleste muslimer praktiserer imidlertid ikke skikken.
«Det er viktig å følge foreldrenes vilje og tradisjon.»	Skadelige tradisjoner må bekjempes. Det er straffbart å gjennomføre kjønnslemlestelse. Hvis du kjenner noen i risikozonen, er det viktig at du tar kontakt med instanser som kan gripe inn.

⁵⁰ Filmen «Ung og omskåret» produsert av RVTS Sør i samarbeid med Redd Barna.

TEMA **KVINNERS RETTIGHETER**

AKTIVITET

Tidslinje om kvinners rettigheter

Dette er en inspirerende aktivitet som gir en innføring i FNs kvinnekonvensjon og som på en konkret måte illustrerer at kvinner har fått bedre vilkår og et bedre rettighetsvern de siste hundre årene.

Mål

- Å få innsikt i milepæler som har hatt betydning for kvinners liv verden over
- Å få kunnskap om kvinners rettigheter og FNs kvinnekonvensjon
- Å føle mestring og bli inspirert

Tid: 2 timer

Hva trengs?

- Et sett med 18 bilder (A4-format) til hver gruppe som viser milepæler i kvinnehistorien
- En kopi av *FNs kvinnekonvensjon – utvalgte bestemmelser* (s. 55) til hver deltaker
- Et langt bord (flere bord som er satt sammen på langs) for hver gruppe.
En farget teip skal teipes på bordet fra den ene enden til den andre.
Den skal illustrere en tidslinje fra begynnelsen av 1900-tallet og til i dag.
- PC og prosjektor for å vise bilder
- Tema-artikkel om kvinners rettigheter

Forberedelser

- En kort presentasjon om FNs kvinnekonvensjon. (PPP, se MRAs nettside)
- Kursholder må forberede seg på å fortelle om de 18 bildene i kvinnehistorien. (PPP, se MRAs nettside)

TIPS

Fin tegnefilm på arabisk med engelsk oversettelse om FNs konvensjon om kvinners rettigheter (ca. 6 min) https://www.youtube.com/watch?v=sbVKn8_AxPQ

Gjennomføring:

1. Kursleder gir en kort innføring til FNs kvinnekonvensjon (15 minutter)

Viktige poenger:

- Kvinner har vært en diskriminert gruppe som har blitt nektet stemmerett, bevegelsesfrihet, juridiske og økonomiske rettigheter opp gjennom historien. Mange har kjempet for at kvinner skal få bedre vern og like muligheter som menn. Særlig de siste to hundre årene har arbeidet båret frukter.
- Da FNs Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948) ble vedtatt, ble det bekreftet at kvinner og menn er like mye verdt og skal ha samme menneskerettigheter.
- I 1979 ble FNs kvinnekonvensjon vedtatt. Det ble definert noen rettigheter som kvinner over hele verden har krav på: Kvinner skal likestilles med menn i lovene, de skal ha lik rett til utdanning, arbeid, stemmerett, bevegelsesfrihet, helsehjelp, frihet til å gifte seg med hvem de vil, og mange flere rettigheter. Statlige myndigheter har det viktigste ansvaret for å sikre kvinners rettigheter. Kvinnekonvensjonen understreker at skikk og bruk som hevder at et kjønn er mer verdt enn det andre skal motarbeides.

Kursleder deler ut *FNs kvinnekonvensjon – utvalgte bestemmelser*.

2. **Kursleder deler inn i grupper (4-6)** som får utdelt hver sitt sett med bilder. Deltakerne skal tolke bildene og prøve å legge dem i kronologisk rekkefølge på tidslinjen på bordet. Hvilke milepæler i kvinnehistorien viser bildene? (30 min)

3. **Gruppene presenterer kort sine tidslinjer.**

4. **Kursleder viser bildene i kronologisk rekkefølge.** For hvert bilde forklarer hun på hvilken måte hendelsen eller personen har vært viktig i kampen for å skape bedre vilkår for kvinner. Når hun har forklart ferdig om hvert bilde, spør hun deltakerne om hvilken artikkel/er i FNs kvinnekonvensjonen de mener er relevant/e for situasjonen på bildet.

Dette tar vi med oss videre:

Den historiske kampen for kvinners rettigheter er full av milepæler. Det er mange som har gått foran og kjempet for de frihetene kvinner har i dag. I 1979 ble *Konvensjonen for å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner*, vedtatt av FN. Den gir kvinner like rettigheter som menn og sier at skikk og bruk og all annen praksis som bygger på forestillingen om at et kjønn er mer verdt enn det andre, skal motarbeides. I mange deler av verden er det fremdeles store utfordringer når det gjelder kvinners muligheter til livsutfoldelse. Arbeidet for likestilling må fortsette. Det nytter å kjempe for positiv endring.

År	Motiv	Bakgrunn	Artikkel i kvinnekonvensjonen
1908	«Votes for women».	Annie Kenney og Cristabel Pankhurst, to kvinneaktivister fra Storbritannia som kjempet for stemmerett for kvinner.	7. Politisk og offentlig liv
1910	Kvinne sykler	I Norge og verden for ca. 100 år siden var det en utbredt stereotypi at kvinner ikke burde sykle.	1 Diskriminering og likestilling
1920	Coco Chanel	(1883-1971) Første motedesigner som brukte bukser og lanserte kolleksjon for kvinner med bukser (ca. 1920).	5. Sosiale og kulturelle adferdsmønstre
	<i>Andre bilder som viser fordommer, der det i dag har blitt mer likestilling.</i>		
	Bilkjøring	Bilkjøring var mest for menn fram til 1960-tallet i Europa.	
	Jenter og fotball	På 1960 og 1970-tallet var det uvanlig at jenter i Norge spilte organisert fotball. I dag er fotball Norges største jenteidrett.	
	Pappaer m. barnevogn	Lov om lik rett til foreldrepermisjon for far og mor (1978). Loven har bidratt til at menn involverer seg mer i familien.	
	Mann som støvsuger	Kjønnsrollene har endret seg mye de siste tiårene. I dag er det vanlig at menn støvsuger, vasker klær, og passer barn.	
1955	Rosa Parks	Parks ble verdenskjent da hun i Alabama (USA), nektet å gi sin plass på bussen til en hvit passasjer. Motvirket rasisme.	7. Politisk og offentlig liv.
1961	P-pillen	P-pillen ble lansert. Den og andre prevensjonsmidler har gitt kvinner mulighet til å bestemme over egen kropp og liv	12. Helse. 16. Familieplanl.
1961	Ingrid Bjerkås	Norske kvinner fikk stemmerett i 1913, men det tok lang tid før kvinner fikk/tok mannsyrker. Bjerkås var første kvinnelige prest.	Art. 11 om diskriminering på arbeidsmarkedet
1968	L. Henriksen	Lilly Henriksen ble første kvinnelige høyesterettsdommer.	
1970 tallet	Oppvask maskin	Oppfinnelser som oppvaskmaskin, vaskemaskin, kjøleskap og støvsuger har gitt bedre muligheter for kvinner til lønnet arbeid.	
1979	Knust hjerte	I 1979 ble FNs kvinnekonvensjon vedtatt. Kvinner fikk rett til å velge hvem de skal gifte seg med. Rettigheter ved skilsmisse.	16 Om ekteskap
1979	Kvinne med frukttralle	Kvinnekonvensjon vedtatt. Kvinner fikk øk. og jur. rettigheter. Bildet fra Vietnam illustrerer at kvinner er øk. uavhengige.	13. Økonomisk 15. Juridisk
2014	Malala Yousafzai	Menneskerettighetsaktivist fra Pakistan, spesielt opptatt av jenters rett til utdanning. Tildelt Nobel Fredspris i 2014	10. Utdanning
2019	Alaa Salah (sudansk)	Verdenskjent da hennes bilde «Woman in White» ble publisert. Ble symbol for demonstrasjonene mot president Omar Al Bashir, som ble avsatt samme år.	7. Politisk og offentlig liv
2020	Kamala Harris	Første kvinnelige visepresident i USA. I dag er 24 % av verdens parlamentarikere kvinner, mot 11 % for 25 år siden.	
2021	Erna Solberg	Statsminister fra 2013. Gro Brundtland var første kvinnelige statsminister i Norge (1981).	

Dette er en enkel beskrivelse av bildene i tidslinjen. På www.menneskerettighetsakademiet.no/frihet-ja finnes mer informasjon. Ta kontakt om dere ønsker bildene på e-post (post@mr-akademiet.no)

AKTIVITET Å STÅ OPP FOR SEG SELV OG ANDRE

Kvinnelige forbilder

Utallige kvinner har ved sitt arbeid og engasjement bidratt til å skape bedre samfunn. Kan jeg også gjøre noe betydningsfullt for andre?

Mål

- Å bevisstgjøre om at hvert enkelt individ er viktig og kan påvirke samfunnet
- Å formidle kunnskap om kvinner som har gjort en viktig innsats
- Å inspirere til handling og aktivisme

Tid: 45 minutter

Hva trengs?

- Gule lapper og en penn til alle
- Store flippover-ark og tusj til gruppearbeid

Forberedelser

- En presentasjon av kvinnelige forbilder, om kursleder vil inkludere dette i oppsummeringen

Gjennomføring:

1. Kursleder introduserer:

- Mange kvinner har gjort en positiv innsats som inspirerer andre. De er forbilder. De har gjort noe bra for familien, lokalsamfunnet, landet eller til og med for verden. Hver og en av dere skal nå tenke på kvinner som dere mener er gode forbilder. De kan være berømte nasjonale eller internasjonale størrelser, men like gjerne en slektning, nabo eller god venninne. For hvert forbilde skal dere svare på tre spørsmål.
1. Hvem er det? 2. Hva positivt har vedkommende gjort? 3. Hva kan vi lære? (5 minutter).

2. Når deltakerne er ferdige, skal de gå i grupper på 4-6. Hver deltaker skal kort fortelle om sine forbilder til de andre. Til slutt skal gruppen bli enige om to av de presenterte forbildene som skal presenteres til de andre i plenum. På flippoverarket skal gruppen svare på disse spørsmålene om de to forbildene:

- Hvem er det?
- Hvilke positive handlinger har hun gjort?
- Hva kan vi lære?

3. Gruppene presenterer i plenum.

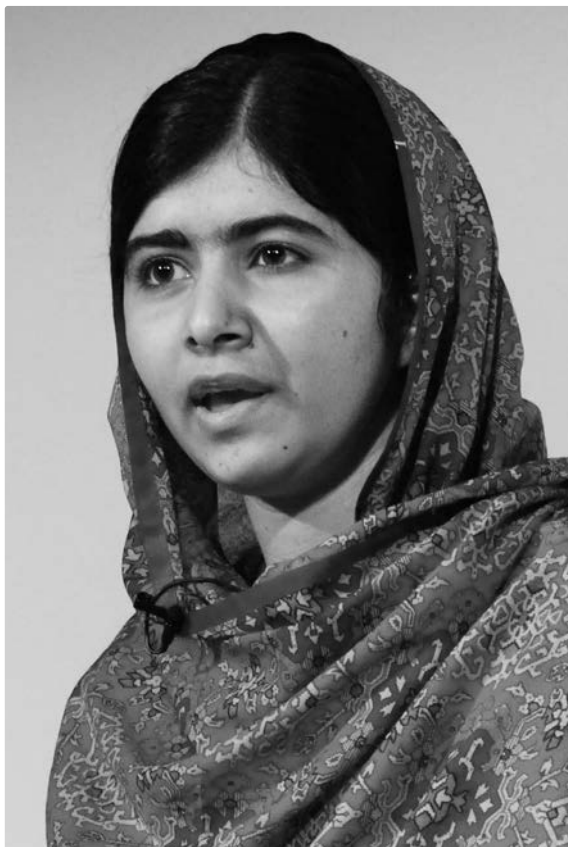
Refleksjon

- Har dere lært noe nytt?
- Har dere tidligere tenkt på kvinnelige forbilder? Er de fleste forbildene vi presenteres for i nyhetene, historietimen eller andre fag på skolen, menn eller kvinner?
- Er det viktig å fokusere på kvinnelige forbilder? På hvilken måte kan dette ha betydning for våre døtre og sønner?
- Har dere noen gang tenkt på at dere selv er forbilder?

Dette tar vi med oss videre:

Utallige kvinner har opp gjennom historien gjort en viktig innsats. Noen oppnår nasjonal eller internasjonal anerkjennelse, mens andre blir verdsatt i hverdagen av familie og/eller lokalmiljø. Vi bør la oss inspirere av disse. Hver og en er viktig i vår egen krets og kan inspirere andre. Kvinner kan!

Oppfølging

Kursleder kan vise bilder av kjente kvinner og fortelle litt om dem.

Gode eksempler kan være:

Gro Harlem Brundtland, Greta Thunberg, Malala Yousafzai, Simone de Beauvoir, Shirin Ebadi, Marie Curie og Nadia Murad og Kamala Harris.

*Uten deltakelse,
ingen påvirkning!*

Malala Yousafzai. FOTO: RUSSELL WATKINS/
DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

TEMA KVINNERS RETTIGHETER

FNs kvinnekonvensjon

FNs kvinnekonvensjon er en internasjonal avtale som skal sikre at kvinner ikke skal diskrimineres. Målet er å sikre reell likestilling over hele verden.

I samfunn verden over har kvinner blitt diskriminert opp gjennom historien. Historisk har menn hatt mest politisk og økonomisk makt, og kjønnsrollemønstrene har skapt et stereotypet bilde av kvinnen som «det svake kjønn». Selv om kvinner har hatt stor innflytelse i hjemmet, har mange menn, i mange samfunn, også hatt en dominerende rolle her. Lovene har diskriminert kvinner.

Kvinnene organiserer seg

Gjennom 1800 og 1900-tallet begynte kvinnene i mange land å organisere seg og arbeide for politisk endring. Særlig skulle kampen for stemmeretten bli viktig. Sakte, men sikkert fikk kvinnene innflytelse på flere samfunnsområder. De tok utdanning, erobret arbeidslivet, ble politikere og arbeidet for likestilling og mot diskriminering.

FN likestiller kvinner og menn

I 1945, etter andre verdenskrig, ble den globale organisasjonen de Forente Nasjoner (FN) etablert. I FN-pakten (FNs «grunnlov») slås det fast at kvinner og menn er like mye verdt. FNs verdenserklæring om menneskerettighetene (1948) følger opp og slår fast at menneskerettighetene gjelder alle, og at statene ikke skal diskriminere.

Selv om Verdenserklæringen understreker at kvinner og menn er likestilt, mente mange at FN, fordi kvinner møter særlige utfordringer, burde utvikle et eget lovverk for å verne om kvinners rettigheter. Arbeidet bar frukter. I 1979 ble *Konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner*, også bare kalt *kvinnekonvensjonen*, vedtatt.

Sakte, men sikkert fremover

I praksis avhenger gjennomføringen av avtalen i stor grad på de enkelte regjeringer. Selv om de fleste statene har forpliktet seg, er det mange som ikke har bundet seg til hele konvensjonen.⁵¹ Særlig er det artikkel 5 som utfordrer. En viktig forklaring er at det i mange land fremdeles finnes konservative og patriarkalske holdninger og praksiser (ofte religiøst begrunnet). Sakte, men sikkert går utviklingen likevel fremover. Hvert år er det flere stater som fjerner sine reservasjoner.

I 2009 ble FNs kvinnekonvensjon en del av den norske menneskerettighetsloven. Hvis bestemmelser i konvensjonen kommer i konflikt med annen norsk lovgivning har kvinnekonvensjonen forrang.

⁵¹ Når statene binder seg til konvensjoner om menneskerettigheter kan de ta forbehold mot enkelte bestemmelser de ikke vil være bundet av. Denne muligheten forklarer hvorfor kvinnekonvensjonen har stor oppslutning, selv om mange stater fortsatt har diskriminerende lover og praksiser. Kvinnekonvensjonen er den av FNs ni kjernekonvensjoner med flest reservasjoner.

Kvinnekonvensjonens mål

er intet mindre enn å sikre faktisk likestilling verden over. I alt 189⁵² av FNs 193 medlemsland har forpliktet seg til avtalen og lovet å bedre forholdene for kvinner i sine land. Det grunnleggende prinsippet i konvensjonen er full likestilling mellom kvinner og menn. Statene skal sørge for at kvinner ikke skal diskrimineres i familien, i utdanningssystemet, i arbeidslivet, eller i det politiske liv. Kvinner har også rett til godt helsestell, rettigheter i det økonomiske liv og like juridiske rettigheter som menn.

For å oppnå full likestilling, understrekes det i konvensjonens artikkel 5 at samfunnets tradisjonelle manns- og kvinneroller må endres: Statene skal treffe «egne tiltak for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle adferdsmønstre med sikte på å få avskaffet fordommer og skikk og bruk og all annen praksis som bygger på forestillingen om at det ene kjønn er mer eller mindre verdt enn det andre eller på stereotype roller for menn og kvinner.»

Sykkelen var revolusjonerende for kvinner fordi deres radius ble mye større.

FOTO: LAURITZ JOHAN BEKKER LARSEN, UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I BERGEN

⁵² Per desember 2020

FNs Kvinnekonvensjon – utvalgte bestemmelser

Prinsippet om full likestilling (1 og 2)

- Statene fordømmer diskriminering av kvinner
- Statene skal innlemme likestilling i lovene. De skal oppheve eller endre diskriminerende lover

Rettsvern (4)

- Midlertidige særtiltak for å fremme faktisk likestilling er positivt

Om adferdsmønstre (5)

- Statene skal søke å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle adferdsmønstre for å avskaffe fordommer og skikk og bruk som bygger på forestillingen om at det ene kjønn er mer verdt enn det andre

Handel med kvinner og prostitusjon (6)

- Statene skal arbeide for at handel med kvinner og utnyttelse av kvinneprostitusjon opphører

Politisk og offentlig liv (7)

- Statene skal sikre kvinner stemmerett, rett til å delta i politikken og stille til valg
- Kvinner skal kunne delta i det sivile samfunn / foreningsliv

Utdannelse (10)

- Kvinner skal ha samme rettigheter som menn til utdanning på alle nivåer

Arbeid (11)

- Statene skal avskaffe diskriminering på arbeidsmarkedet
- Statene skal sikre kvinner rett til fritt valg av yrke og arbeid, og rett til samme lønn ved likt arbeid
- Det skal være forbud mot avskjedigelse på grunn av graviditet, svangerskapspermisjon og fødsel. Statene må sørge for å verne gravide og bygge ut barneomsorgen

Helse (12)

- Statene skal avskaffe diskriminering av kvinner i helsevesenet. Adgang til helsetjenester, herunder familieplanlegging, må bli sikret uten diskriminering

Kvinner på landsbygda (artikkel 14)

- Statene skal avskaffe diskriminering av kvinner på landsbygda
- Kvinner skal delta i utformingsplaner, helsetjenester, familieplanlegging og selvhjelpsgrupper
- Kvinner skal få lik adgang til lån og kreditt som menn

Likhet for loven (15)

- Kvinner og menn skal være like for loven
- Kvinner skal ha samme rettigheter som menn til å inngå avtaler og forvalte eiendom
- Kvinner og menn skal ha samme rettigheter i all lovgivning som gjelder bevegelsesfrihet og frihet til å velge bopel og hjemsted

Om ekteskapet (16)

- Kvinner skal ha samme rett som menn til å inngå ekteskap; til fritt å velge ektefelle; og bare inngå ekteskap med fullt samtykke; samme rettigheter og forpliktelser i ekteskapet og ved eventuell oppløsning av ekteskapet

Kvinnekonvensjonen i fulltekst kan leses her: www.menneskerettighetsakademiet/frihet-JA

TEMA **BARNES RETTIGHETER**

AKTIVITET

I hvilken grad skal barn bestemme?

Foreldre kjenner barna sine best og har ansvaret for dem. Samtidig sier FNs konvensjon om barnets rettigheter at barn skal være med å avgjøre i saker som angår dem. I hvilken grad bør barna si sin mening og lyttes til?

Mål

- Å reflektere rundt forholdet mellom foreldre og barn, med fokus på barns evne og rett til å være med å bestemme i saker som angår dem
- Bli kjent med FNs barnekonvensjon og den norske barneloven
- Å støtte opp om omsorgsgivers sensitivitet og empatiske evne i det daglige samspillet med barnet

Tid: 1 time

Hva trengs?

- Store ark og tusj til gruppearbeid

Forberedelser

- Kort innledning om barnekonvensjonen og artikkel 12 om barns rett til å si sin mening

Gjennomføring:

1. **Kursleder innleder:** Ifølge barnekonvensjonen har foreldre en rett og plikt til å oppdra barnet, veilede og støtte det og bestemme på dets vegne til det er 18 år. Samtidig sier konvensjonens artikkel 12 at barna skal ha medbestemmelsesrett. Dilemmaet skal nå undersøkes i gruppearbeidet.
2. **Deltakerne deles inn i grupper (4-6)** (eventuelt fire grupper, der to kan få samme oppgave) (30 minutter).
Gruppe 1: Finn argumenter for at barn bør ha medbestemmelsesrett i saker som angår dem (i familie, barnehage/skole, storsamfunnet)
Gruppe 2: Finn argumenter for at barn ikke bør ha medbestemmelsesrett i slike saker. Om gruppene ønsker, kan de nyansere i forhold til utfordringer som barn står overfor ved ulik alder (små barn/ungdom).
3. **Gruppene presenterer i plenum.** De som har funnet argumenter for barns medbestemmelsesrett begynner.
4. **Kursleder oppsummerer.**

Dette tar vi med oss videre:

Gruppearbeidet har vist at flere faktorer taler mot at barn bør ha medbestemmelsesrett. De er fysiske og mentalt umodne og vet ikke alltid sitt eget beste. Jo mindre barna er, jo mer umodne er de. Barn og unge trenger trygge voksne som passer på. På den annen side taler mye for at barn bør lyttes til. Når barn tas på alvor, utvikler de selvrespekt og selvtillit, ansvarsfølelse og demokratiske holdninger. Barnekonvensjonen gjenspeiler begge disse perspektivene. Artikkel 5 og 18, sier at foreldrene og verger skal *gi barnet veiledning og støtte*, men understreker samtidig at støtten skal tilpasses *barnets gradvise utvikling av evner og anlegg*. Artikkel 12 uttaler at *et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal ha rett til fritt å uttrykke disse synspunkter i alle forhold som vedrører det. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.*» Ofte omtales artikkel 12 som konvensjonens «demokratiartikkel». Barnet skal bli en del av samfunnet og må derfor "øve" på å si sin mening og bli lyttet til fra tidlig alder. Foreldre og andre omsorgspersoner bør derfor gi barn gradvis mer medbestemmelse etter som de vokser til.

Forslag til oppfølgingsarbeid

Deltakerne kan, alene eller sammen, finne eksempler på barn og ungdom – individer eller grupper – som har en viktig stemme i samfunnet. Hvem er det? Hvilke saker handler det om? Hva er bakgrunnen for engasjementet?

AKTIVITET **La oss analysere situasjonen for barns rettigheter**

I dette gruppearbeidet bruker deltakerne barnekonvensjonen til å vurdere situasjonen for barn i Norge og andre land

Mål

- Å bli bedre kjent med de ulike artiklene i barnekonvensjonen
- Å analysere situasjonen for barn i Norge og andre land

Tid: Ca. 1-1,5 time

Hva trengs?

- Store ark og tusj til gruppearbeid
- Barnekonvensjonen i forenklet utgave til alle (s. 64-65)

Forberedelser

- Et kort foredrag om barnekonvensjonen. (PPP, se MRAs nettside)
- Ha gjort klar flippoverarkene til gruppearbeid: Arkene skal ha en kolonne til venstre med karakterer fra 1 til 5. Nederst på arket skal det være en rad med fire til seks artikler i barnekonvensjonen som deltakerne skal analysere. Disse artiklene er godt egnet: 2, 3, 12, 13, 15, 16, 19, 22, 28-29 og 31.

Gjennomføring:

1. Kursleder holder et kort foredrag om barnekonvensjonen. (15 minutter)

Viktige poenger:

- Kort historikk. I kraft av sin fysiske og mentale umodenhet er barn en sårbar gruppe som trenger et ekstra vern. FNs barnekonvensjon ble vedtatt i 1989 og anerkjenner barnet som eget juridisk subjekt med egne rettigheter. Så å si hele verdenssamfunnet har forpliktet seg, noe som gir konvensjonen en særlig sterk politisk, moralsk og juridisk stilling.
- Barnekonvensjonens fire hovedprinsipper: Ikke-diskriminering, barnets beste, liv og utvikling og medbestemmelsesrett.
- Statene har det viktigste ansvaret for å sikre barns rettigheter. Sentralt er å sørge for at lovverket beskytter rettighetene. Mange land, som Norge, har egne barneombud.
- Foreldre og andre omsorgspersoner må respektere barns rettigheter og ikke utøve psykisk eller fysisk vold.

2. Barnekonvensjonen deles ut.

3. Kursleder deler inn i grupper (4-6). Deltakerne skal nå analysere situasjonen for barns rettigheter ⁵³ (30 min). En eller flere grupper skal ta for seg Norge, mens deltakere med bakgrunn fra andre land kan analysere situasjonen der. Gruppene skal se på ulike rettigheter og sette karakterer fra 1 til 5. **NB:** De skal ikke ta hensyn til hvordan rettighetene er beskyttet av lovverket (det er ofte veldig bra), men ta for seg situasjonen i det virkelige liv.

⁵³ Aktiviteten kan organiseres på ulike måter avhengig av gruppens sammensetning. Gruppene kan enten jobbe med ulike artikler, eller de kan jobbe med de samme artiklene, men presentere ulike artikler og kommentere hverandres. Det bør unngås at gruppene gjentar det samme.

- 5: Rettigheten er fullt ut respektert
- 4: Rettigheten er i stor grad respektert
- 3: Rettigheten er respektert, men det er problemer
- 2: Rettigheten er i liten grad respektert
- 1: Rettigheten er ikke respektert

(Kursleder bør vurdere om deltakerne trenger en pause før presentasjonen.)

- 4. Gruppene presenterer i plenum.** Etter redegjørelse av karakteren på hver artikkel, åpner kursleder for kommentarer. Har to grupper jobbet med de samme artiklene, bør først én gruppe redegjøre, før den andre kan tilføye (har de en annen karakter/andre argumenter?). Lederen kan gjerne supplere med egen kunnskap.

Dette tar vi med oss videre:

Gjennom analysen har deltakerne fått innsikt i sentrale artikler i barnekonvensjonen og selv vurdert hvordan de respekteres i ulike land. FNs barnekonvensjon har styrket barns verdi og stemme i samfunn verden over. Det er statene som har hovedansvaret for å sikre barnets rettigheter i henhold til konvensjonen. Det gjør de blant annet gjennom å sørge for at landets lover samsvarer med konvensjonen. I Norge er FNs barnekonvensjon en del av norsk lov. Barneloven utdyper flere av konvensjonens bestemmelser. Barnet bor hos foreldrene og det er i hverdagen rettighetene skal realiseres. Foreldre og andre omsorgspersoner må derfor respektere barnets rettigheter.

Oppfølging

Etter en pause, kan deltakerne sette seg sammen i hesteskoen og samtale om hvordan vi som foreldre og omsorgspersoner påvirkes av barneoppdragelsen i den kulturen vi kommer fra. I hvilken grad tar vi med oss vaner og skikker når vi oppdrar barn i Norge? Hvorfor skjer det? Hvordan skjer det? Hva er positivt? Hva er utfordrende? Er noe negativt? Hvordan kan vi lære? Hva kan vi ta med oss videre?

Oppfølging

Dette er en individuell øvelse. Hver deltaker får et stort ark der oppgaven er å tegne seg selv som barn. De skal tenke på spørsmålene nedenfor, og «tegne» eller skrive inn svarene, gjerne som et slags tankekart: Hva likte du å gjøre? Hva trengte du? Hva skulle du ønske du visste da som du vet nå? Hvilke drømmer hadde du for fremtiden?

Etterpå skal de analysere seg selv som barn i forhold til barnekonvensjonen. Hvilke artikler i barnekonvensjonen ville vært viktige for dem da de var barn?

BARNES RETTIGHETER

FNs konvensjon om barnets rettigheter

Konvensjonen om barnets rettigheter, også kalt barnekonvensjonen, ble vedtatt av FN i 1989. Utgangspunktet er at barn (alle under 18 år) med sin fysiske og mentale umodenhet, er en særlig sårbar og utsatt gruppe som trenger omsorg og et spesielt vern. Av alle FNs konvensjoner om menneskerettigheter, har barnekonvensjonen størst oppslutning. Det at så å si hele verdenssamfunnet har forpliktet seg, gir konvensjonen en betydelig politisk, moralsk, men også juridisk kraft.⁵⁴ Når statene binder seg til konvensjonen (ratifiserer), må de endre sin nasjonale lovgivning slik at den samsvarer med bestemmelsene i avtalen. Barnekonvensjonen har en sterk stilling i norsk rett. I 2003 ble den inkludert i menneskerettighetsloven. Dersom det blir konflikt mellom barnekonvensjonen og annen norsk lovgivning, er det den førstnevnte som gjelder.

Kunnskap om barns rettigheter er viktig for å forebygge negativ sosial kontroll. Fordi barn og unge er en gruppe som er særlig utsatt for negativ kontroll, bør foreldre og andre omsorgspersoner bevisstgjøres på at barna har rettigheter, og at de ikke skal utsettes for vold. Tvert imot bør barna, etter hvert som de utvikles og blir eldre, få gradvis mer medbestemmelse og frihet.

Bakgrunn og forpliktelser for landene

Eglantyne Jebb (1876- 1928) kalles barnekonvensjonens mor. Bakgrunnen for engasjementet hennes var erfaringene med hvordan krig og konflikt førte til lidelse for barn. *All krig, rettferdig eller ikke, er en krig mot barnet*, sa hun. I 1919 etablerte Jebb Redd Barna, og fikk stater til å hjelpe barn på tvers av landegrenser. I 1924 skrev hun utkastet til en «Erklæring om barnets rettigheter». Etter andre verdenskrig bredte menneskerettighetstenkningen om seg, og i 1959 vedtok FN, inspirert av Jebb, «Erklæringen om barnets rettigheter». Så, i 1989, ti år etter at kvinnene fikk sin konvensjon, ble «Konvensjonen om barnets rettigheter» endelig vedtatt.

⁵⁴ Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (2012): Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge. (s18)

Innhold

Barnekonvensjonen inneholder 54 artikler. Rettighetene må sees i sammenheng og utgjør et udelelig hele. Konvensjonen har fire generelle prinsipper:

- 1. Ikke-diskriminering.** Alle barn har de samme rettighetene uavhengig av hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal, etnisk eller sosial opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling (art. 2)
- 2. Barnets beste.** I alle avgjørelser som gjelder barn, skal man ta hensyn til hva som er best for barnet. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn. (art. 3)
- 3. Liv og utvikling:** Alle barn har rett til å leve og få mulighet til å utvikle seg (art. 6)
- 4. Medvirkning.** Alle barn har rett til å bli hørt (art. 12)

Det er naturlig også å fremheve barnets gradvise utvikling som et underliggende prinsipp i konvensjonen, slik at barnet bør få en stadig større innflytelse over sitt liv inntil det når myndighetsalder.⁵⁵ Konvensjonen sikrer blant andre disse rettighetene: ytringsfrihet; rett til å søke, motta og spre informasjon og ideer; tanke-, samvittighets- og religionsfrihet; organisasjons- og forsamlingsfrihet; beskyttelse mot psykisk og fysisk vold; rett til privatliv; rett til utdanning, samt fritid, lek og hvile. Konvensjonen omtaler sårbare barn som for eksempel adopterte barn, flyktningbarn og funksjonshemmede barn.

Barna har fått det bedre!

Barnekonvensjonen har hatt stor betydning for barn i mange land. Mange stater har begynt å undersøke systematisk forholdene for barn og har iverksatt tiltak for å bedre situasjonen. Etter konvensjonen ble vedtatt har det skjedd mange positive utviklingstrekk. Flere barn lever opp, færre feilernæres og stadig flere – jenter som gutter – går på skolen. Skadelige skikker og vold, debatteres og fjernes. For 100 år siden var det vanlig rundt omkring i verden at barn ble slått, også på skolen. Fram til 1972 var det lov å slå barn i Norge. Barnekonvensjonens klare budskap er at barn skal beskyttes fra fysisk og psykisk vold. Statene har det viktigste ansvaret for å realisere barnekonvensjonen. Men siden det er oss som foreldre og omsorgspersoner som lever med barna hver eneste dag, er det vi som må sørge for at deres rettigheter respekteres.

⁵⁵ Ibid.

Utvalgte artikler i barnekonvensjonen

Artikkel 12 sier at «Alle barn har rett til å si meningen sin, og deres mening skal bli tatt på alvor». Det å ta barn og unge på alvor er viktig. I praksis betyr medbestemmelsesretten at barnet skal bli lyttet til i hjemmet, av foreldre og søsken, og av lærerne på skolen. Det skal legges mer vekt på barnets mening jo eldre hun blir. Retten til å bli hørt betyr ikke at barnet alltid har rett til å bestemme, men barnet har rett til å være med og påvirke.

Artikkel 16 gir barna rett til privatliv. Det betyr at barnet ikke skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, i familien, i hjemmet, heller ikke fra foreldrene.

Foreldrene skal ikke uten videre sjekke mobilen til barnet eller snoke i tingene.

Artikkel 19 sier at barnet har rett til ikke å bli utsatt for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk fra foreldre og andre omsorgspersoner.

Grunnloven

Grunnlovens § 104: «Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.»

Barneloven – utvalgte bestemmelser

- **§ 30.** Barnet har krav på omsorg og omtanke fra de som har foreldreansvaret. Foreldreansvaret skal utøves ut fra barnet sine interesser og behov. (...) Barnet må ikke bli utsatt for vold eller på annet vis bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Dette gjeld også når volden brukes som ledd i oppdragelsen. Bruk av vold og skremmende eller plagsom framferd eller annen hensynsløs adferd overfor barnet er forbudt. (...)
- **§ 30 a.** En avtale foreldre eller andre gjør om ekteskap på vegne av barnet, er ikke bindende.
- **§ 31.** Etter hvert som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkter, skal foreldrene høre hva barnet har å si før de tar beslutninger om barnets personlige forhold. (...) Meningen til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener.
- **§ 32.** Barn som er fylt 15 år, avgjør selv spørsmål om valg av utdanning og om å melde seg inn i eller ut av foreninger.
- **§ 33:** Foreldrene skal gi barnet stadig større selvråderett med alderen og fram til det fyller 18 år.
- **§ 40-3:** Foreldre kan ikke etterlate et barn over 12 år i utlandet uten samtykke fra barnet.

FNs Barnekonvensjon – utvalgte bestemmelser⁵⁶

Gjelder barn under 18 år (1)

Ingen diskriminering (2)

Alle barn har de samme rettighetene uavhengig av hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal, etnisk eller sosial opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling. Staten skal sørge for at ingen diskrimineres.

Barnets beste (3)

I alle avgjørelser som gjelder barn, skal man ta hensyn til hva som er best for barnet. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.

Statens ansvar (4)

Det er statens ansvar å sette barnerettighetene ut i livet.

Foreldreansvaret (5)

Staten skal respektere de rettigheter og plikter foreldrene og andre foresatte har for å gi barnet veiledning og støtte slik at barnet skal kunne hevde konvensjonens rettigheter.

Rett til liv (6)

Staten plikter så langt som mulig å sørge for at barn overlever og får utvikle seg.

Å si sin mening og bli hørt (12)

Barnet har rett til å si sin mening i alt som vedrører det og barnets meninger skal tillegges vekt.

Få og gi informasjon (13)

Barnet har rett til ytringsfrihet, til å søke, motta og spre informasjon og ideer av alle slag og på alle måter.

Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet (14)

Barnet har rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet. Staten skal respektere foreldrenes retter og plikter til å opplyse barnet om sine rettigheter i slike spørsmål.

Organisasjonsfrihet (15)

Barnet har rett til organisasjons- og forsamlingsfrihet.

Rett til privatliv (16)

Barnet skal ikke utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, i familien, i hjemmet eller i korrespondansen sin.

⁵⁶ Barnekonvensjonen i fulltekst kan lese her: www.menneskerettighetsakademiet/frihet-ja

FNs Barnekonvensjon – utvalgte bestemmelser

Foreldreansvaret (18)

Begge foreldrene har et hovedansvar for barnets omsorg og utvikling etter hva som er best for barnet. Staten skal gi støtte og sikre utvikling av institusjoner, tjenester og tiltak for omsorg for barn, herunder også ta hensyn til utarbeidende foreldre.

Beskyttelse mot misbruk (19)

Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner.

Barn uten omsorg fra familien (20)

Barn som er uten familiemiljø, har særlig rett på beskyttelse og omsorg, for eksempel ved plassering i fosterhjem, eller om nødvendig, ved egnet institusjon eller ved adopsjon.

Flyktningbarn (22)

Barn som søker flyktningstatus eller som anses som flyktinger, skal få nødvendig vern og humanitær hjelp.

Barn med funksjonshemninger (23)

Barn med psykiske og fysiske funksjonshemninger har rett til å leve et fullverdig og anstendig liv (...)

Utdanning og målet med utdanning (28 og 29)

Barnet har rett til utdanning. / Utdanningen skal fremme utvikling av barnets personlighet, og teoretiske og praktiske ferdigheter. Den skal skape respekt for menneskerettighetene og fremme holdninger om fred, toleranse, og vennskap mellom folk. Utdanningen skal skape respekt for naturen, og for barnets egen og andres kultur.

Minoriteter og urbefolkning (30)

Barn som tilhører en minoritet eller urbefolkningen, har rett til sammen med andre i sin gruppe, å nyte godt av sin kultur, religion og eget språk.

Lek og fritid (31)

Barnet har rett til hvile, fritid og lek, og til å delta i kunst og kulturliv.

Narkotika (33)

Barnet har rett til å bli beskyttet mot ulovlig bruk, omsetting og produksjon av narkotiske stoffer.

Seksuell utnyttning (34)

Barnet har rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk.

Barn i krig (38)

Staten skal sette i verk tiltak for å hindre at barn som ikke er fylt 15 år, tar direkte del i krigføring. (Et tillegg i 2000 hevet denne aldersgrensen til 18 år.)

AKTIVITET

Dialogøvelsen

Det å diskutere er spennende. Har du noen gang tenkt på at det å skifte mening betyr at du har lært noe nytt og blitt et klokere menneske?⁵⁷

Mål

- Å ta stilling til aktuelle dilemmaer
- Å delta i dialog og diskusjon med andre og bli kjent med hvordan ytringsfriheten fungerer

Tid: Ca. 45 minutter

Hva trengs?

- Tre store flippoverark der det står JA, NEI og VET IKKE på til å legge på gulvet

Forberedelser

- Kursleder må ha forberedt 5-8 påstander som gruppen skal diskutere

Gjennomføring:

1. Kursleder ber alle komme ut på gulvet. Hun plasserer arkene med JA og NEI på hver sin side av rommet. VET IKKE-arket legges i midten. Hun forklarer: *I denne aktiviteten skal dere ta stilling til påstander jeg leser opp. De som er enige stiller seg på JA-siden, de som er uenige stiller seg på NEI-siden, og de som er usikre stiller seg ved VET IKKE.*

NB: Hvis dere under diskusjonens gang, får lyst til å bytte side, kan dere gjøre det.

2. Kursleder leser opp første påstand og deltakerne grupperer seg i forhold til sine meninger. Hun åpner deretter opp for refleksjon. Ordet kan først gis til den siden med færrest deltakere (dermed støtter hun dem som «tør» stå alene). Be gjerne en av dem å forklare hvorfor hun er enig/ uenig i påstanden. Deretter gis ordet til de på motsatt side, og så til «tvilerne». Vanligvis vil mange si noe, og det blir stort engasjement. Når noen skifter side, bør kursleder be om en kort forklaring. Dermed blir de som skifter mening ekstra synlige. Diskusjon om hver påstand skal vare så lenge deltakerne synes det er interessant. Kursleder bestemmer når alle igjen skal samles på midten for å få en ny påstand å diskutere. NB: Det er ikke et mål å bli enige.

3. Den avsluttende refleksjonen kan skje mens deltakerne står ute på gulvet (se nedenfor).

Hva tar vi med oss videre?

- Dialogøvelsen er interessant fordi vi får diskutert aktuelle dilemmaer.
- Øvelsen er også fin fordi den viser så tydelig at folk påvirker hverandre gjennom dialog, diskusjon og formidling av kunnskap. Det har vi jo sett når deltakerne har gått fra en side til en annen fordi de har skiftet mening. Derfor er det viktig både å lytte til andre, og selv si det du mener. Vi påvirker hverandre alle sammen
- Vi bør ikke være redd for dialog og diskusjon. Om vi ikke endrer oppfatning, har vi sannsynligvis blitt tryggere på eget standpunkt. Og om vi skifter mening, er det fordi vi har fått mer kunnskap. I begge tilfeller har vi blitt klokere.

⁵⁷ Aktiviteten er en bearbejdet versjon av Dialogøvelsen som finnes i «Bygg broer, ikke murer» (Djuliman og Hjorth, Humanist forlag 2007)

Forslag til påstander

Det er vanlig at en gruppe, i løpet av 45 minutter, diskuterer mellom 5-6 påstander. Nedenfor er forslag til påstander. Kursleder velger ut de hun synes passer til gruppen og temaet på workshopen. Hun kan også utforme egne påstander. En god påstand er klar og tydelig formulert, og har et interessant dilemma. Et tips er at den første påstanden kan være «ufarlig».

Da kommer gruppen «i gang» og får gjennomgått reglene.

1. Vinter er bedre enn sommer
2. Det er viktig å gi tenåringer frihet
3. Barna må selv bestemme hvem de vil gifte seg med
4. Noen ganger er det kvinnens egen skyld at hun blir voldtatt
5. Religiøse ledere må alltid respekteres
6. Det er greit å ha sex før ekteskapet
7. Det er ikke viktig å lytte til barnets mening
8. Homofile skal respekteres på lik linje med heterofile
9. Kvinner bør aldri skille seg
10. Barn har mer respekt for strenge foreldre
11. Moren bør ha mer ansvar i oppdragelsen enn faren
12. Det er greit å slå barnet enkelte ganger som en del av barneoppdragelsen
13. Jenter og gutter bør oppdras forskjellig
14. Moren bør være hjemme med barnet til det er minst tre år
15. Religion begrenser kvinners frihet
16. Barna må selv bestemme hvilken religion eller livssyn de vil ha

Det er viktig faktakunnskap knyttet til noen av påstandene som kursleder bør opplyse om (i oppsummeringen helt til slutt):

- **Påstand 3.** Tvangsekteskap er forbudt i henhold til menneskerettighetene og norske lover.
- **Påstand 6.** I Norge har personer over 16 år lov til å være seksuelt aktive.
- **Påstand 7.** Voksne skal lytte til barnet når de tar beslutninger som berører dem. Jo større barna blir, jo mer bør de lyttes til. Dette er nedfelt både i barnekonvensjonen og i norske lover.
- **Påstand 8.** Ifølge menneskerettighetene har alle mennesker det samme menneskeverd. «*Enkelt sagt omfavner menneskerettighetene alle uten unntak. Lesbiske, homofile, bifile, trans og interseksuelle har derfor lik rett til å få sine rettigheter beskyttet, respektert og oppfylt som alle andre, inkludert retten til å bli beskyttet mot diskriminering, vold og tortur.*» United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2019, Revised Edition): *Born Free and Equal – Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics in International Human Rights Law*
- **Påstand 12.** Det er ikke lov til å slå barn i Norge
- **Påstand 16.** I henhold til menneskerettighetene har enhver rett til å tro på den religionen man vil, skifte religion eller livssyn. Når barna er over 15 år, kan de selv, i henhold til norske lover, velge om de vil melde seg inn eller ut av religiøse fellesskap.

Evaluering

Som kursholder får man som regel et inntrykk av hvordan opplæringen i en workshop er tatt imot av deltakerne. Har du en god følelse og energien har vært stor, har du sannsynligvis lyktes. Er du usikker, er det nok rom for forbedringer. Uansett hvordan du føler, er det viktig med evaluering. Det ligger mye arbeid og forberedelser bak en workshop, og det er vesentlig å vite hva deltakerne sitter igjen med. En god evalueringsprosess sier noe om hvorvidt workshopen har nådd sine mål.

Muntlig evaluering i plenum etter undervisningen

En enkel måte å evaluere på, hvis samlingen vart en halv dag, eller mindre, er å ha en felles samtale med deltakerne etter endt workshop. Spørsmål som kan stilles kan være:

- Har kurset tilfredsstillt forventningene? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Hva likte dere best?
- Var noe negativt eller vanskelig?
- Hva var det viktigste dere lærte?
- Har dere lært noe dere vil bruke i hverdagslivet?
- Hva kan vi gjøre bedre neste gang?

Individuelle skriftlige evalueringer

Dersom en workshop har vart en hel eller flere dager, bør det alltid gjennomføres en skriftlig evaluering. Individuelle tilbakemeldinger gir mer oppriktige svar enn en felles evaluering i plenum. Dersom du har mottatt finansiell støtte og er avhengig av å søke midler til å fortsette prosjektet, er det også viktig å vise til evalueringer. Jo lenger en workshop varer, jo flere spørsmål kan inkluderes. Generelt er likevel rådet ikke å ha for mange spørsmål.

Spørsmål som kan stilles er:

- Hva synes du om kurset? (Svar fra 1-5 der 5 er best)
- Hva var best?
- Hva kan vi gjøre bedre neste gang?
- Var noe negativt eller vanskelig?
- Hva var det viktigste du lærte?
- Har du lært noe som vil være nyttig i hverdagslivet? Hva?
- Vil du anbefale kurset til andre? (Svar fra 1-5 der 5 er best)
- Øvrige kommentarer:

TIPS:

- Ha klar evalueringsskjemaer og penner til alle deltakerne
- Gjennomfør alltid evalueringen på slutten av kurset. Mange deltakere svarer ikke dersom de blir gitt muligheten til å få med seg skjemaet hjem. Et godt tidspunkt er etter den siste undervisningsøkten og før deltakerne får diplom.
- Evalueringsskjemaet bør ha få og enkle spørsmål, samt åpne felt for frie kommentarer.
- For å få oppriktige svar, bør evalueringen skje anonymt.
- Ta vare på evalueringsskjemaene som en dokumentasjon.

Program

To-dagers workshop om kvinners rettigheter og negativ sosial kontroll

DAG 1

- **Velkommen**
- **Presentere hverandre**
- **Frihet – JA!** Refleksjon og samtale i plenum
- **Hvilken frihet er viktigst?** Gruppearbeid om frihetens ulike sider
- **Hva sier menneskerettighetene og norske lover?** Kort foredrag.

Lunsj

- **Å ta vare på hverandre eller kontrollere?** Kort foredrag om sosial kontroll. Gruppearbeid med analyse av ulike situasjoner
- **Ett minutt.** Energilader
- **Avrunding og takk for i dag**

DAG 2

- **Velkommen**
- **Stå på linje og si navn**
- **Kulturer i endring.** Refleksjon og gruppearbeid
- **Vinden blåser.** Energilader
- **Du er like mye verdt.** Film og refleksjon om kjønnslemlestelse

Lunsj

- **FNs kvinnekonvensjon.** Kort foredrag
- **Tidslinje om milepæler i kvinnehistorien.** Gruppearbeid
- **Dialogøvelsen.** Diskusjon om aktuelle dilemmaer
- **Å stå opp for seg selv og andre.** Kvinnelige forbilder. Gruppearbeid
- **Evaluerings**
- **Avslutning med diplom**

Etter workshopen skal deltakerne

- ha reflektert over hva frihet betyr for dem
- ha fått kunnskap om at friheten deres er beskyttet i loven og av menneskerettighetene
- ha fått innsikt i hva sosial kontroll er og at negativ sosial kontroll begrenser friheten på en uakseptabel måte
- ha reflektert rundt kultur og utviklet forståelse for at all kultur er i kontinuerlig endring
- ha fått kunnskap om kjønnslemlestelse, og at skikken er skadelig og ulovlig
- ha blitt kjent med at kvinner opp gjennom tidene har blitt kontrollert og undertrykket
- ha fått kunnskap om kvinners rettigheter
- ha blitt kjent med kvinnelige forbilder og aktivister som har kjempet for sine rettigheter
- ha erfart mestring og blitt inspirert til å stå opp for seg selv og andre

Program

En dags workshop om barns rettigheter

- **Velkommen**
- **Presentere hverandre**
- **I hvilken grad skal barn bestemme?** Refleksjon og gruppearbeid
- **Dialogøvelsen** Diskusjon om aktuelle dilemmaer

Lunsj

- **La oss analysere situasjonen for barns rettigheter**
Innledning om FNs barnekonvensjon
Gruppearbeid med presentasjon
- **I hvilken grad påvirkes vi av kulturen vi kommer fra når vi oppdrar barn?**
Oppfølgende samtale i plenum
- **Tegn deg selv som barn.** Individuell øvelse
- **Evaluering**
- **Avslutning med diplom**

Etter workshopen skal deltakerne

- ha reflektert rundt, og fått kunnskap om, at barn skal gis gradvis mer medbestemmelse og frihet etter som de vokser til
- ha fått kunnskap om at barn har egne rettigheter og blitt kjent med FNs barnekonvensjon og den norske barneloven
- fått kunnskap om at det ikke er lov å slå barn
- ha analysert situasjonen for barn i Norge og opprinnelseslandet i forhold til barns rettigheter
- ha tenkt over i hvilken grad de påvirkes av kulturen de kommer fra når de oppdrar barn
- ha erfart hvordan ytringsfriheten virker og diskutert aktuelle dilemmaer
- ha erfart mestring og fått inspirasjon

Litteraturliste

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) (2020):

Årsrapport 2019. Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.

Djuliman, Enver og Hjorth, Lillian (2007): *Bygg broer, ikke murer – 97 øvelser i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering*, Oslo: Humanist forlag

Egge, Marit (red): *Se meg nå. Faktakunnskap om vanlige barn med uvanlige livserfaringer.*

Redd Barna og flere andre norske organisasjoner.

Eriksen, Thomas Hylland (red) (1997): *Flerkulturell forståelse*, Oslo: Aschehoug

Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll.*

Oslo: FAFO-rapport 2019:1.

Frihetsteatret, Likestillingscenteret KUN, Regionalt ressurscenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS Sør) (2019):

Hvem vil du være? En dialogbasert veileder om grensene mellom positiv og negativ sosial kontroll.

Høstmælingen, Kjørholt, Sandberg (red.) (2012): *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge. 2. utg.*

Oslo, Universitetsforlaget

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i samarbeid med skolehelsetjenesten på Sogn Videregående og minoritetsrådgiver fra IMDI. *Er du gutt og har spørsmål om omskjæring av jenter?*

Oslo kommune, Utdanningssetaten (2012): *Skolemegling OSLO Verktøykasse del 2:*

Håndbok for skolemeglingslære. Oslo: Utviklet av Klinsj AS for Utdanningssetaten i Oslo.

Hansen, Einar (1998): *Elever kan selv – Evaluering av utviklingsprogram om skolemegling.*

Trondheim: Norsk Senter for Barneforskning.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) (2020):

Rapport for minoritetsrådgivernes og integreringsrådgivernes arbeid i 2019

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) (2020):

Rapport for minoritetsrådgivernes og integreringsrådgivernes arbeid første halvår 2020

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) (2019):

Håndbok for håndtering av saker om negativ sosial kontroll, tvangsekteskap, barneekteskap og æresrelatert vold.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) (2012):

Retten til å ta egne valg. Ideer til undervisningsopplegg om tvangsekteskap og nærliggende temaer.

Justis og beredskapsdepartementet (2017): *Retten til å bestemme over eget liv.*

Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020).

Ugelvik (2019): *Sosial kontroll.* Universitetsforlaget. Oslo

Øyvind Dahl (2004): *Møter mellom mennesker. Interkulturell kommunikasjon.*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 4. opplag

Om partnerne

Menneskerettighetsakademiet

Den ideelle stiftelsen Menneskerettighetsakademiet (MRA) ble etablert i 2008 og arbeider i Norge og utlandet (særlig Russland, Bulgaria, Polen, Romania og Portugal). Gjennom kurs og undervisningsvirksomhet, prosjekter, rådgivning og ekspertise, utvikler vi demokratisk kompetanse, økt respekt for menneskerettighetene og mer inkluderende fellesskap. Målgrupper er lærere og studenter, flyktninger og asylsøkere, minoritetsbefolkningen, aktivister og andre. MRA er medlem av Nasjonalt museumsnettverk for demokrati og menneskerettigheter, NGO-forum for menneskerettigheter og Nasjonalt nettverk for holdningsskapende formidling om demokrati, fred og menneskerettigheter. MRA er også medlem av Democracy and Human Rights Education in Europe (DARE), et nettverk som består av 44 organisasjoner fra 20 land. MRA har kontorer i Frivillighetshuset på Tøyen i Oslo, sammen med en rekke andre frivillige organisasjoner.

www.menneskerettighetsakademiet.no

Mødre for fred

Mødre for fred er en frivillig uregistrert forening som har eksistert i nær ti år, og som består av aktive kvinner med eritreisk tilknytning. Nettverket har også mange menn som støttepillere. Mødre for fred hjelper nyankomne flyktninger med skole og praktiske utfordringer som å fylle ut skjemaer, skrive CV, søke jobb og så videre. Sammen med organisasjoner i det eritreiske minoritetsmiljøet i Norge, har Mødre for fred organisert sosiale og kulturelle aktiviteter for minoritetsgruppen. Nettverket arbeider for å bygge demokratisk kompetanse og økt respekt for menneskerettighetene i Eritrea og arbeider politisk i Norge og internasjonalt. Mødre for fred har samarbeidet med MRA om å organisere workshops og andre aktiviteter for kvinner med eritreisk og annen minoritetsbakgrunn i Oslo siden 2018.

“*Tvil aldri på at små grupper av tenksomme, engasjerte mennesker kan forandre verden. Faktisk er de de eneste som noensinne har forandret noe.*”

MARGARET MEAD

www.menneskerettighetsakademiet.no

FORSIDEBILDE: jennifer/Shutterstock.com GRAFISK UTFORMING: Nina Akersveen